

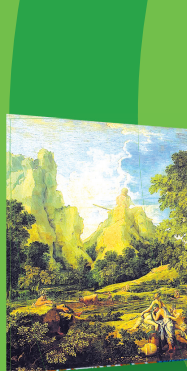
Гене́за

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА

ОЛЕНА ГАЙДАМАКА, НАТАЛІЯ ЛЕМЕШЕВА

МИСТЕЦТВО

Частина 2

8

КЛАС

ЖИВОПИС • ГРАФІКА • СКУЛЬПТУРА • ФОТО • АРХІТЕКТУРА • ЛІТЕРАТУРА • МУЗИКА • ХОРЕОГРАФІЯ • ТЕАТР

Олена Гайдамака, Наталія Лемешева

МИСТЕЦТВО

Навчальний посібник для 8 класу
закладів загальної середньої освіти, які беруть участь
в інноваційному освітньому проєкті всеукраїнського рівня
за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного
забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах
реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»
у 2024/2025 навчальному році

Частина 2

Схвалено для використання в освітньому процесі

Київ
«ГЕНЕЗА»
2024

УДК 7(075.3)
Г14

Схвалено для використання в освітньому процесі
(рішення експертної комісії з мистецтва, протокол № 8 від 04.11.2024;
номер у Каталогі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам 3.0837-2024)

Відповідає модельній навчальній програмі
«Мистецтво. 7–9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти
(авт. *Гайдамака О. В., Лемешева Н. А.*)

Переглянути електронний додаток до навчального посібника
можна за посиланням <https://cutt.ly/PeBYfbiO> або QR-кодом

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

Вислови думку, досліди,
обговори

Виконай

Подивись відео

Твори на дозвіллі

Послухай

Гайдамака О. В.

Мистецтво : навч. посіб. для 8-го кл. закл. заг. серед. освіти, які беруть участь в інновац. освіт. проєкті всеукр. рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» у 2024/2025 навч. р. У 2 ч. Ч. 2 / Олена Гайдамака, Наталія Лемешева. – Київ : Генеза, 2024. – 72 с. : іл.

ISBN 978-617-8468-10-1.

Посібник створено для забезпечення пілотних 8-х класів навчально-методичними матеріалами з метою продовження реалізації реформи «Нова українська школа». Частина 2 призначена для організації роботи з вивчення курсу «Мистецтво» у другому семестрі.

УДК УДК 7(075.3)

ISBN 978-617-8468-10-1

© Гайдамака О.В., Лемешева Н.А., 2024
© «Генеза», оригінал-макет, 2024

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!

Перед вами книжка, за допомогою якої ви поринете у світ мистецтва минулого: ознайомитеся із всесвітньо відомими шедеврами епохи античності, середньовіччя, Відродження, пізнаєте особливості художніх стилів, що панували в мистецтві різних епох: романського, готичного, бароко, класицизму, романтизму, реалізму.

Сприйняття та інтерпретація кращих зразків світового мистецтва допоможуть вам усвідомити роль мистецтва в житті, навчитися висловлювати своє ставлення до творів, а відтак – мати власну думку не тільки щодо творів мистецтва, а й щодо будь-якого явища життя.

Рубрики посібника збагатять ваші уявлення про світові шедеври, створені в певному художньому стилі («Видатна пам'ятка»), висвітлять досягнення мистецьких епох, дадуть змогу розширити свою обізнаність у сфері мистецтва («Мистецька грамотність»), самовиразитися у практичній мистецькій діяльності, перевірити рівень власних досягнень у царині мистецтва («Наші досягнення»). Сподіваємося також, що ви отримаєте справжнє емоційне задоволення, співаючи пісні або створюючи художні образи.

Тож рушаймо в цікаву, пізнавальну й розвивальну подорож світом мистецтва!

З повагою
авторки

РОЗДІЛ II

Мистецькі образи Нового часу

БАРОКО ДЛЯ ВЕЛИЧІ І СЛАВИ

Франческо Борроміні. Сан Карло алле Кваттро Фонтане. Рим

Неймовірні почуття захвату від багатства й розкоші, грандіозності й величчя охоплюють, коли потрапляєш у старовинні королівські палаци або деякі храми. Житлові і культові споруди, покликані прославляти знать і церкву, були створені у стилі бароко.

У 17 ст. католицька церква, яка пережила реформу, потребувала відновлення статусу своєї сили й потужності, а монархи бажали прославляти величчя і могутність своїх королівських дворів. Це все відобразилося в мистецтві – появі нового стилю «бароко». Він зародився в Італії (центрі католицької церкви), звідти поширився у Франції і по всій Європі.

Архітектура у стилі бароко – велична і грандіозна, з великою кількістю декору та поєднанням усіх видів художньої творчості – втілення могутності церкви (храмові будівлі) і монархів (палаци). Архітектурні форми стиль бароко успадкував від італійського Відродження, але перевершив його за масштабами, складністю, різноманіттям і живописністю.

Церква Фрауенкірхе (екстер'єр, інтер'єр). Дрезден. Німеччина

Опиши свої враження від архітектури у стилі бароко. Знайди підтвердження пишності, грандіозності, синтезу мистецтв. Поцікався, які музеї нині розташовані на території Цвінгера. За бажання у вільний час ознайомся з експозиціями.

Цвінгер. Дрезден. Німеччина

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для архітектурних споруд у стилі бароко характерні:

- величність і грандіозність;
- хвилясті лінії, велика кількість колон, напівколон, завитих колон, піластр; великих вікон (зокрема, овальні, круглі вікна і навіть двері); арки та кручені сходи;
- пишне пластичне й декоративне оздоблення (ліпнина, різьблення з мотивами «кучерявих» стел, раковин, квіткових гірлянд переважно з позолотою); химерні лінії, схожі на хвилі;
- об'ємні розписи стін і стелі (плафони), великі дзеркала і розмаїття світильників, вишукана долівка, що ілюзорно збільшували внутрішній простір;
- синтез архітектури та скульптури (зокрема, багатоколірні) в інтер'єрі та екстер'єрі.

Базиліка Санта-Кроче (Лечче). Італія

Досліди споруди зі світлин і визнач у них ознаки стилю бароко. Поміркуй, чому церкву Сан Карло алле Кваттро Фонтане вважають мініатюрним символом архітектури бароко (зверни увагу на лінії, форми споруди).

Велика увага приділялася організації довкілля: споруди ніби «вливалися» в навколишній простір і ставали гармонійним складником міського архітектурного або садово-паркового середовища. Тяжіння до ансамблю і синтезу проявилось у плануванні міст: архітектори включали в ансамбль не тільки окремі споруди і площі, а й вулиці. Початок і кінець вулиць були неодмінно позначені архітектурними акцентами: майданами або скульптурними об'єктами. Обеліски і фонтани, рясно оздоблені скульптурою, поставлені в точках збігання променів-проспектів і в їхніх кінцях, створювали ефект далекою перспективи. Найвідомішим прикладом барокового міського планування є площа Святого Петра в Римі, яку створив Лоренцо Берніні. Довгі напівовальні кам'яні колонади, ніби дві гігантські руки, «обіймають» площу, створюючи особливий ефект урочистості.

Поцікався, яку інформацію доносить сюжет фонтана Чотирьох річок сучасним туристам Риму. Визнач риси бароко в архітектурі площі Святого Петра.

Лоренцо Берніні. Площа Святого Петра. Рим

Лоренцо Берніні. Фонтан Фіумі. Рим: 1 – загальний вигляд; 2 – фрагмент

Інтер'єр у стилі бароко підкреслював величність і урочистість усього приміщення, розкіш і багатство його володарів. Використовувалося все й одразу: розмаїття ліпнини складних вигадливих форм із зображенням різних фігурок, квітів, грон винограду та інших рослин. Ліпнина використовувалася на стінах, меблях, камінах, дверях тощо. Обов'язково – використання виключно дорогих матеріалів, багато позолоти, розписи на стінах і на стелі (плафони), єдиний ансамбль предметів меблів, штор, текстилю та інших елементів декору, багате оформлення вікон, штори з ламбрекенами і складними драпіюваннями, велика кількість світильників та картин у позолочених рамах.

В епоху бароко розквітло мистецтво творення та оздоблення меблів. Вони набули складних форм з переважанням овалів і спіралей, численних опуклостей і ввігнутостей. У меблів для сидіння з'явилися гнуті ніжки, оббивкою стали дорогі декоративні тканини. Меблі прикрашали дерев'яною мозаїкою, різьбленням і бронзовими накладками. Виникло поняття «гарнітур» – комплект із кількох предметів меблів, що гармоніюють один з одним. Водночас вони відповідали потребам часу – меблі були масивні, з дорогих матеріалів (дуб, мармур), що надавало їм монументального вигляду.

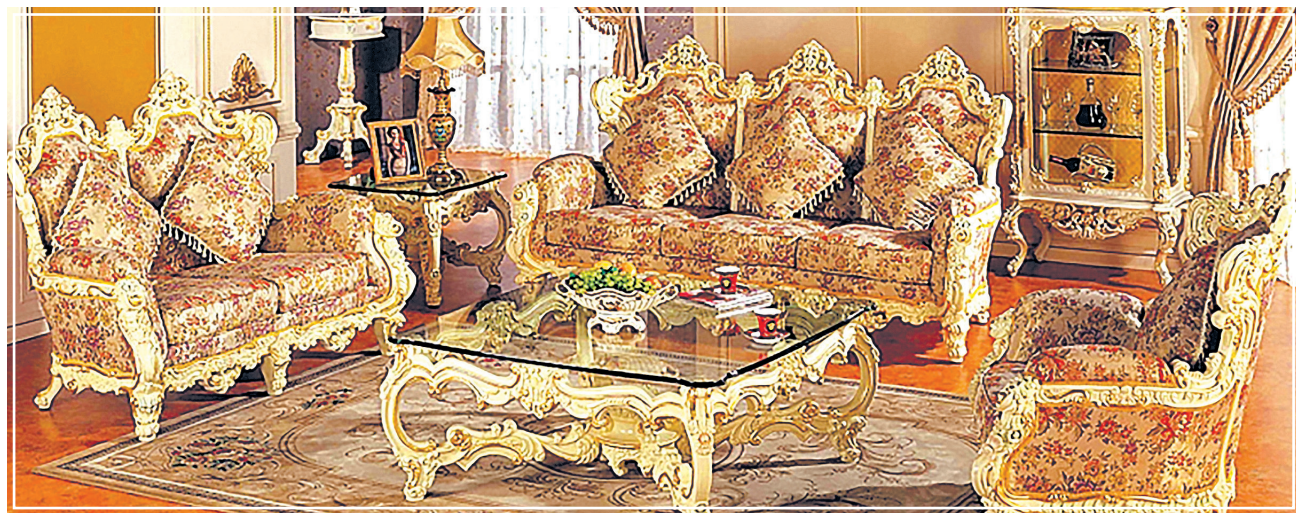

Андре-Шарль Буль. Мебляр короля Франції.

За світлинами опиши риси стилю бароко в інтер'єрі. Досліди і схарактеризуй особливості меблів.

Інтер'єри у стилі бароко

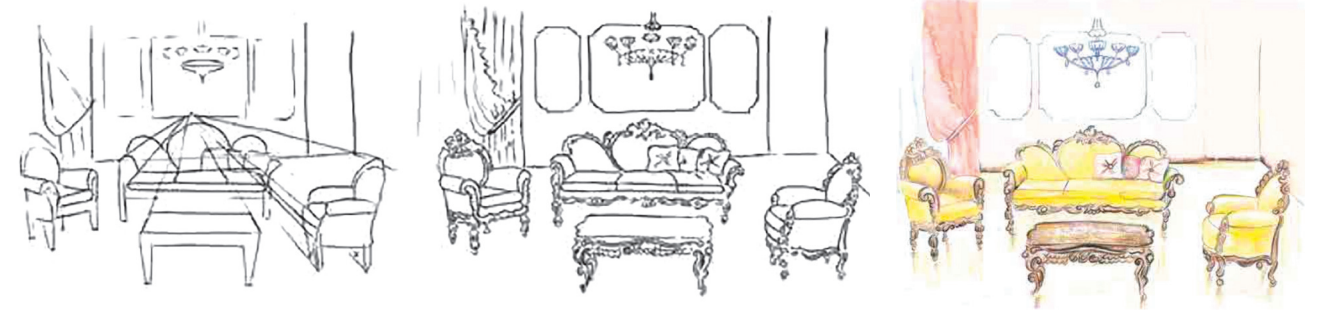

Меблі у стилі бароко

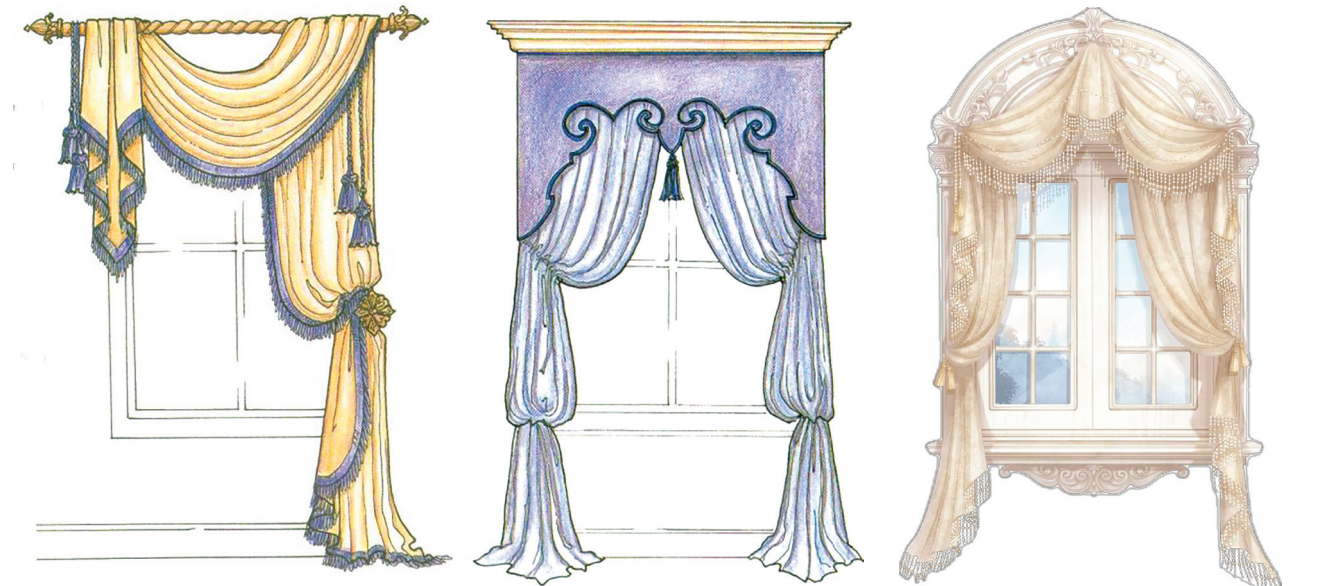

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Варіант 1. Намалюй ескіз інтер'єру в стилі бароко. Під час роботи застосовуй правила лінійної перспективи.

Варіант 2. Придумай красиве драпіювання штор для власної кімнати у стилі бароко.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Визнач характерні риси стилю бароко в архітектурі (екстер'єр, інтер'єр).
2. Чим зумовлена урочистість і помпезність цього стилю в архітектурі? Чи вирішив стиль потреби замовників (знаті й церкви)? Поясни.
3. На дозвіллі переглянь матеріали ВШО 8 клас. Мистецтво. Бароко: пишнота форм та химерність образів.
4. Стиль бароко – це не забута історія. Окремі його елементи вміло використовують сучасні дизайнери для додання розкоші в сучасних інтер'єрах. Досліди це питання, створи презентацію або колаж.

СВІТ ЛЮДИНИ БАРОКО

Лоренцо Берніні. Екстаз св. Терези

Мистецтво зберігає дух епохи, відбиває суспільні настрої та буденне життя минулих поколінь. Завдяки художнім образам ми можемо дізнатися, що було для людей тих часів головним у житті, як вони відчували себе у світі, які цінності та ідеали сповідували. По-особливому яскраво це можна побачити та відчути в образотворчому мистецтві.

У 17 ст. активний розвиток науки зруйнував переконання, що світ залежить тільки від людини (як це вважали в епоху Ренесансу) чи від Бога (за часів середньовіччя). Світ, що уявлявся впорядкованим і гармонійним, виявився незбагненним, наповненим суперечностей, а людина почала відчувати, що вона неідеальна – наповнена різними емоціями, постійних сумнівів у цінностях добра і зла. Бароко втілило нові уявлення про вічну мінливість світу. Тому у творах підвищена емоційність і драматизм. Персонажі – більш людські, справжні, не такі ідеалізовані, як, до прикладу, в Ренесансі. А самі твори мають потужний емоційний заряд. І навіть у біблійних сюжетах

віряни відчувають і розділяють ті емоції, які вони бачать на розписах або скульптурах.

Оздоблення інтер'єрів палаців і церков того часу – монументальний живопис на біблійні та міфологічні сюжети. Завдяки майстерному використанню перспективи художники створювали ілюзію нескінченності простору. Зоровий ефект посилювався додаванням мальованих архітектурних деталей, які видимо «продовжували» реальні елементи храму чи палацу, надаючи простору ще більшої величчя й глибини.

Як Андреа Поццо створив ілюзію простору та нескінченності в композиції розпису? Як цьому сприяють знання законів перспективи та мальовані архітектурні елементи? Які емоції створює ця фреска?

Чим незвичні скульптури алтаря «Екстаз св. Терези»?

Андреа Поццо. Святий Ігнатій Лойола в раю. Церква Сант Іньяціо. Рим

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Твори бароко наповнені неспокоєм, розмаїттям емоцій, переживань і пристрастей.

У живописі бароко можна виокремити два напрямки: величний і демократичний. Величний висвітлював античні та біблійні сюжети, а демократичний – побут, доквілля.

Характерні риси:

- об'ємність зображень, вираження емоційного стану персонажів;
- вибір найбільш драматичного емоційного моменту;
- насичені, глибокі кольори (соковиті й часто темні);
- світлові контрасти, зокрема поєднання максимальної світлоти і максимальної темноти, завдяки чому створювався драматичний ефект на картині: персонажі з'являються з темноти на світло і ніби хочуть вийти за межі картини.

Скульптура бароко розквітла в повному розмаїтті: від декору храмів і палаців до садів і парків, фонтанів і надгробків. Особливо значними були впливи на фонтанну скульптуру Італії, що вийшла на площі міст і наповнила їх плеском і гуркотом. У скульптурі бароко – візуальна ефектність, грандіозність, пишність. Увага до людських почуттів майже в усьому їх діапазоні (від напружених роздумів до екстазів і пафосу). Ефектний вплив на свідомість глядача досягався завдяки як використанню динамічних жестів, так і бурхливій або напруженій емоційності образів при віртуозній обробці матеріалів, серед яких мрамур різних кольорів, мерехтлива бронза, срібло та золочення деревини, слонова кістка, теракота, пісковик тощо.

Лоренцо Берніні. Аполлон і Дафна

Які емоції відтворює кожен із творів? Що відбувається на картинах? Опиши одну з них. Схарактеризуй скульптурну композицію «Аполлон і Дафна» за сюжетом із твору давньоримського поета Овідія «Метаморфози», що відображає момент, коли німфа перетворюється на лавр, аби сховатися від переслідувань бога Аполлона. Поясни.

1 – Пітер Пауль Рубенс. Портрет художника, його дружини Гелени Фурман та дитини.
2 – Рембрандт ван Рейн. Автопортрет із Саскією. 3 – Мікеланджело да Караваджо. Хлопчик, укушений ящіркою

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Рембрандт ван Рейн. Повернення блудного сина

1. «Повернення блудного сина» – відоме полотно Рембрандта за сюжетом притчі з Нового Заповіту. Художник зосередився на самій суті притчі – зустрічі батька із сином і прощенні.

Переглянь відео. Обговоріть з однокласниками та однокласницями: які почуття «линуть» із картини? Поміркуй, як могло б розвиватися майбутнє в цих персонажів.

розкаяння

милосердя

безмежна любов

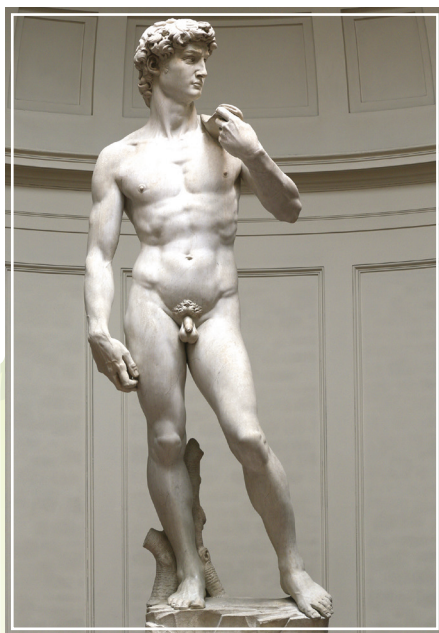
гіркота прозріння

байдужість

осуд

сором

2. Порівняй образи Давида, створені в різних стилях: Мікеланджело Буонарроті (Ренесанс) і Лоренцо Берніні (бароко). Який з них утілює гармонію, велич і досконалість, а який – напруження, динамічність, емоційність?

Мікеланджело Буонарроті

Давид

Лоренцо Берніні

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Мода епохи бароко. Творцями й законодавцями моди були переважно французькі королі та їхні придворні. Обов'язкове навчання дворянина танців, музики додає його зовнішності витонченості. У Франції ідеалом чоловічої краси визнавався Людовик XIV – «король-сонце». Ідеал жіночої краси – це величність, парадність, манірність. Жіноча фігура характеризується високим зростом, «лебединою» шиєю, похилими відкинутими плечима, вузькою талією, пишними стегнами.

Досліди одяг епохи бароко. Уяви себе дизайнером одягу. Створи ескіз жіночого чи чоловічого вбрання у стилі бароко для тематичної вечірки твоїх однолітків.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Визнач характерні риси стилю бароко в образотворчому мистецтві.
2. Що нового відбулося в живописі, скульптурі епохи бароко? Завдяки чому фігури на картинах художників бароко здаються справжніми?
3. Поміркуй і обговори з однокласниками й однокласницями, чому бароко іноді називали «епохою розкоші та сум'яття».
4. Поясни вислів Б. Паскаля про образний зміст творів бароко: «Наділена і розумом, і пристрастями, людина безперервно воює сама з собою... вона завжди страждає, її роздирають суперечності».

МУЗИЧНЕ МЕРЕЖИВО БАРОКО

Йоганн Себастьян Бах

Музика бароко, як і інші види мистецтва, втілила властиві стилю величність, пишність, декоративність, драматизм, заглиблення у внутрішній світ людських почуттів.

В усіх католицьких храмах були вбудовані органи. Їхнє урочисте й могутнє звучання посилювало емоції та відчуття вірян у величних і пишних барокових інтер'єрах. Найкращі музиканти світу служили церковними органістами. Під впливом величаво-урочистого бароко, щедро збагаченого орнаментикою, панівного значення набула поліфонічна музика з її можливостями витонченого переплетіння голосів. Відомі композитори писали музику для цього інструмента. Вершиною музичного бароко є творчість німецького композитора *Йоганна Себастьяна Баха*. У його творчості досягла досконалості поліфонія, у якій усі голоси однаково виразні та важливі. Саме завдяки йому поліфонічне багатоголосся досягло піку своєї популярності.

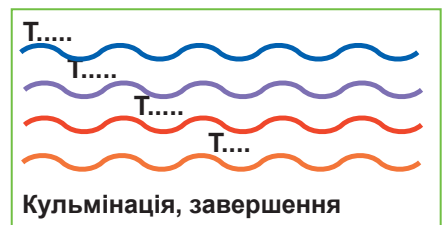
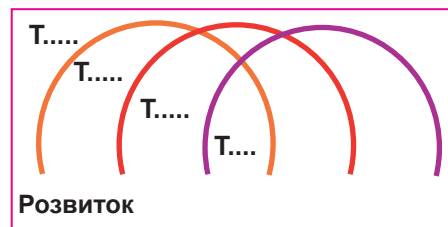
Вершиною поліфонічного мистецтва є fuga, у якій голоси ніби «доганяють» один одного, «приходячи до згоди» лише наприкінці твору. В основі fugи лежить переважно одна музична тема. Вона звучить послідовно в різних голосах (на основі імітації). Залежно від кількості голосів fuga може бути триголосною, чотириголосною тощо.

Йоганн Себастьян Бах. Токата і fuga ре мінор (фрагмент).

Вслухайся в темброву палітру музики. Звучання яких інструментів нагадує орган? Простеж за появою основної теми fugи в різних голосах. Спробуй схематично визначити, як будується драматургія fugи. Поміркуй, де в нашому житті використовують поняття «поліфонія».

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. У часи бароко розквітло багато музичних жанрів:

Хорові	Поліфонічні	Музично-театральні	Інструментальні цикли
ораторія, кантата, меса	чакона, пасакалія, інвенція, fuga	опера	концерт, сюїта

При дворах аристократів, у громадських спорудах – театрах – залунала світська музика. Серед музичних інструментів яскраво виокремилася скрипка, яка мала дзвінкий і сильний «голос», порівняно з приглушеним тембром популярної в ті часи віолі. Віртуози-скрипалі шукали нові засоби виразовості, придумували різноманітні ефектні прийоми виконавської техніки. Італійські композитори-скрипалі стали засновниками програмної інструментальної музики. Яскравим представником є італійський композитор *Антоніо Вівальді*. Улюблений жанр композитора – концерт (їх у нього 450). Захоплений цією музичною формою, маестро *di violino* виявляв невичерпну фантазію щодо динамічних нюансів та їх поєднань (дослідники порахували, що палітра звучності композитора охоплює 13 градацій, починаючи від піанісимо – *ppp*). Глибока емоційність, мелодичне багатство, щедрість оркестрових фарб А. Вівальді гармоніюють із театральною пишністю барокових храмів.

Антоніо Вівальді

Антоніо Вівальді. Цикл «Пори року». Концерт «Зима».

Згадай особливості жанру «концерт». Як їх утілено в концерті «Зима»? Як розгортається музична драматургія твору? Спробуй за своїми враженнями від прослуханої музики скласти літературну програму. Поцікався у вільний час композиторською програмою до цього твору. Чи збігається вона з твоєю?

Розквіту італійського скрипкового мистецтва сприяла діяльність славетних династій скрипкових майстрів з м. Кремони: Ніколо Амати, Джузеппе Гварнері та Антоніо Страдіварі. Вони виготовляли смичкові інструменти (скрипки, альти й віолончелі), які мали неповторно красиве звучання. Секрет виготовлення цих інструментів ще й досі не розгадано. З-поміж версій особлива деревина, її обробка, лакування тощо. А. Страдіварі за своє життя виготовив 1500 інструментів. Із 1150, що відомі в наш час, немає навіть двох, які були б однакові за рельєфом деки або за звуком. Нині це найрідкісніші та найцінніші музичні інструменти у світі.

Антоніо Страдіварі з новою скрипкою

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Музика Й. С. Баха є популярною вже понад 300 років! Вона може стати супутницею і твого життя. Наприклад, щоб швидко вгамувати емоції та заспокоїтись або відновити внутрішню гармонію, послухай Прелюдію і фугу до мажор з ДТК або Сюїту для віолончелі № 1 соль мажор; коли прагнеш відпочити – Оркестрову сюїту № 3 ре мажор, а для повного релаксу – Варіації Гольдберга. Якщо необхідно прийняти правильне рішення – послухай драйвовий Концерт для двох скрипок з оркестром ре мінор. Коли ж сумно аж за край – Партиту для скрипки № 2 ре мінор, адже чакона із цього твору – просто квінтесенція розпачу. Якщо ж потребуєш відключитися від метушні світу – Страсті за Матвієм – шедевр барокової сакральної музики, що розповідає про останні дні Ісуса Христа на землі.

Ну а якщо прагнеш нових вражень – Токата і фуга ре мінор. Без перебільшення – найвідоміший твір Баха у світі. Кількість його інтерпретацій різними виконавцями просто неможливо підрахувати.

Аранжування поліфонічних творів Й. С. Баха.

Пригадай, що таке аранжування, для чого їх створюють. Вислови свої враження від різних інтерпретацій музики Й. С. Баха. Поміркуй, чи можна впізнати стиль музики Й. С. Баха за особливими ознаками. На дозвіллі поекспериментуй, послухавши різні твори цього композитора. Як вони вплинули на твій емоційний стан? Поділися своїми враженнями.

2. Опера крізь віки пройшла довгий шлях, утім лишається популярною. Її можна не любити та не розуміти. Але неможливо не захоплюватися красою співу й майстерністю виконавців. А народився цей музично-театральний жанр у епоху бароко. У цьому була потреба: поява опери змінила ставлення до музики в суспільстві. Раніше музика звучала лише у храмах та під час придворних свят. Оперу ж змогли відвідувати різні верстви населення (які, звичайно, мали гроші для купівлі квитків). І театр часто ставав головним місцем приємного дозвілля: для насолоди музикою і світського спілкування. У Римі було споруджено театр, де регулярно відбувалися оперні постановки.

Клаудіо Монтеверді. Опера «Орфей». Увертюра (фрагмент).

Схарактеризуй музику і виконавців опери. Чи відповідає інтер'єр театру в Римі стилю бароко? Поясни.

Джованні Паоло Паніні.
Театр у Римі

ПОБАЧИТИ БАРОКО

Музика А. Олейнікової, вірші Л. Ратич

Помірно

Ви-
гад - ли-ве ба - ро - ко ми зна-ли не - на - ро - ком, і вже не-ма спо-
ча б кра-єч - ком о - ка по - ба - чи - ти ба - ро - ко, щоб цю кра-су чу-
Приспів
ко - ю нас тяг - не ман-дру-вать. тать. Ми бу - дем ман-дру-
до - ву нам зав-жди пам'я-
ва-ти, щоб див-ний світ піз-на-ти, всі сти-лі та е - по - хи,
пра-дав-ні і но - ве. Скар-бів все-світ-ню каз-ку - май-бут - ньо-го під-
каз-ку - по - ба - чим, зро-зу - мі-єм і в ча - сі збе-ре - жем.

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

За допомогою інструментів штучного інтелекту (наприклад, suno.com) спробуй згенерувати сучасну музику в стилі бароко. Які музичні ознаки, характерні для музики бароко, відтворив ШІ?

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які жанри музики та музичні інструменти були популярними в епоху бароко?
2. Поясни думку Й. С. Баха: «Мета музики – торкатися серцець».

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Досліди, чи звучить музика Й. С. Баха та А. Вівальді в наш час. У яких інтерпретаціях?
2. У вільну хвилину досліди історію розвитку скрипки.
3. У часи Баха клавиром називали струнні клавирні інструменти. Композитор уперше по-новому налаштував клавир – октава стала вмещувати 12 рівних півтонів. Своє нововведення він назвав «Добре темперованим клавиром». Якщо до Баха композитори писали не в усіх тональностях, тому що в деякого з них музика звучала фальшиво, то темперований стрій давав змогу творити в будьякій тональності. Композитор довів можливості кожної з них, створивши 48 прелюдій і фуг «Добре темперованого клавиру». Ці твори написано у 12 мажорних і 12 мінорних тональностях. За бажання у вільний час послухай один з мініциклів (Прелюдію і фугу) з «Добре темперованого клавиру» Й. С. Баха.

ПЕРЛИНИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

На землях сучасної України у 17–18 ст. мистецтво розвивалося за різних умов. На той час Україна була поділена на Правобережну та Лівобережну. Перебування частини західних земель у складі Речі Посполитої зумовило зміцнення тут художніх традицій, пов'язаних із католицькою культурою. Тому в Україні збереглося чимало споруд у стилі європейського бароко.

У цьому стилі створено будівлю ратуші в м. Бучачі на Тернопільщині, монастир-фортецю Кармелітів Босих у м. Бердичів на Вінниччині. Багато барокових споруд збереглося на Галичині, зокрема в м. Львові – собор Святого Юра, Домініканський костел та ін.

Ратуша. Бучач

Монастир-фортеця Кармелітів Босих. Бердичів

Схарактеризуй фасади та інтер'єри будівель: знайди підтвердження наявності характерних для бароко засобів виразності.

колони

напівколони

овальні чи круглі вікна

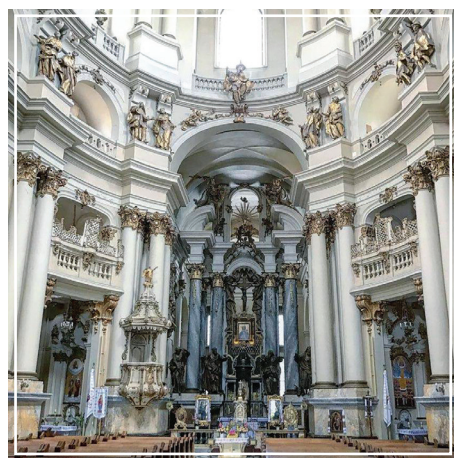
ліпнина

скульптурне оздоблення

арки

позолота

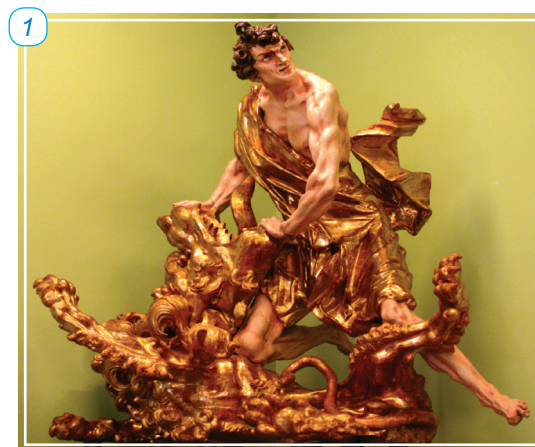
хвилясті лінії

Домініканський собор. Інтер'єр

Домініканський костел. Львів

Йоган-Георг Пінзель: 1 – Самсон, що роздирає пашу лева; 2 – Жертвоприношення Авраама

Знаменитий дух неспокою та поривання, намагання поєднати протилежності, характерний для мистецтва бароко, яскраво виявився й у скульптурі. Найбільшого розвитку вона набула в західноукраїнських землях. Творам визначного українського скульптора епохи бароко – *Йогана-Георга Пінзеля* – властиві велика емоційність і динамізм, надання формам життєвих рис. Герої майстра (переважно з біблійних сюжетів) перебувають у русі, несподіваних ракурсах; у позах, жестах і виразах обличчя утілено різноманітні емоційні стани. У своїй творчості скульптору вдалося найвищою мірою втілити дух бароко: динаміку, мінливість, експресію.

Скульптори працювали в мармурі, відливали метал, різьбили камінь. Яскравою характерною пам'яткою доби бароко є каплиця Боїмів у Львові, фасад якої вкрито скульптурами у два яруси. Не менш ясно, ніж зовні, оздоблено скульптурними деталями каплицю і всередині. Баня, що увінчує споруду, поділена на квадрати, і в кожному вміщено погруддя святого або янгола. Площину вівтарної стіни храму поділено карнизами на три яруси, щільно заповнені скульптурними творами. Вівтар – це головна частина християнської церкви. У середині вівтаря розташовано престол для здійснення літургій. Автором цього монументу був скульптор доби бароко *Галуш Пфістер*, родом із Бреслава, який переїхав в Україну.

Порівняй твори Л. Берніні (с. 65) та Й. Пінзеля. Що тебе вразило в каплиці Боїмів? Як скульптор розв'язав завдання оздоблення купола та стін каплиці? Які ознаки, притаманні стилю бароко, ти зазначиш?

Каплиця Боїмів. Львів: 1 – вівтар; 2 – загальний вигляд

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Робота в парах, групах. Оберіть один із запропонованих творів. Доведіть або спростуйте (запишіть аргументи) належність / не належність кожного з них до художнього стилю бароко.

1. Собор Святого Юра – головний греко-католицький собор Львова. Цей видатний ансамбль є шедевром архітектури й містобудування світового рівня. З 1998 року він входить до складу об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Фасад храму акцентований монументальним порталом з постатями отців східної церкви Афанасія і Лева роботи скульптора *Йогана-Георга Пінзеля*. Скульптурна група «Юрій-Зміборець», що увінчує аттик, – також роботи Пінзеля.

2. Маріїнський палац у Києві вважається офіційною церемоніальною резиденцією президента України. Споруду звели впродовж 1750–1755-х років за проектом *Франческо Бартоломео Растреллі*.

Маріїнський палац. Екстер'єр, інтер'єр (біла зала)

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

У період бароко європейські монархи та вельможі використовували вензелі та монограми – початкові літери власного імені (та прізвища), пов'язані між собою або перевиті в малюнок. Вензелі оздоблювали різними прикрасами, примхливими візерунками. Ними прикрашали королівські печатки, прапори, монети, стіни тронних зал тощо.

Вензель (від пол. *węzeł* – «вузол») – ускладнене художнє переплетення ініціалів з додаванням до них візерунків, корони тощо.

Монограма – одна чи кілька початкових літер імені чи прізвища, з'єднаних в один знак або переплетених у вигляді візерунка; іменний напис.

Художниця з Південно-Африканської Республіки *Арабелла Абот* створює монограми та вензелі до особливих подій.

Монограми

Вензелі

Розглянь монограми й вензелі. Чи погоджуєшся, що вензель використовується для створення атмосфери розкоші та краси? Спробуй створити ескіз власної монограми чи вензеля.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Розкажи про вплив мистецького стилю бароко в Україні.
2. Пригадай архітектурні споруди місцевості, де ти живеш. Можливо, деяким з них притаманні риси бароко. Визнач, які саме. Дізнайся про історію створення споруд. Зроби замальовки цих архітектурних пам'яток.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Досліди споруду Одеського національного академічного театру опери та балету щодо її належності до художнього стилю. Поділись результатами своїх досліджень з однокласниками та однокласницями.
2. *Колективна робота.* Розпочни створення альбому (кейсу) «Пам'ятки українського бароко».

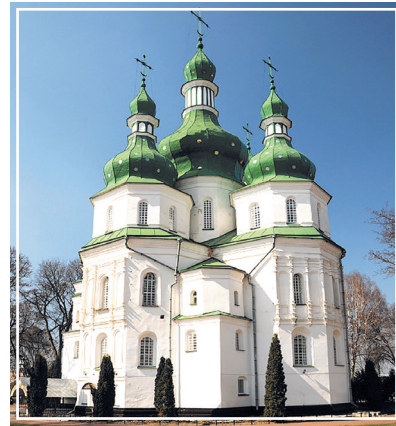
ПЕРЛИНИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Україна пишається власними мистецькими досягненнями – унікальними, властивими тільки нашій культурі. З-поміж них – *українське козацьке бароко*, що виникло в часи визвольних війн, національного підйому та пробудження національної свідомості.

В українському мистецтві стиль бароко набув неповторного колориту, що походить від місцевих традицій архітектури. Будівлі менш обтяжені прикрасами, стіни найчастіше вибілені. Завдяки цьому створюється загальна гармонія елементів – у всьому панує міра і такт. Складається враження радості, святковості, відчуття душевного спокою порівняно з динамікою, експресією, контрастністю, декоративністю, триумфальністю європейського бароко.

Георгіївський собор Видубицького монастиря. Київ

Свято-Троїцький собор. Густиня

Фонтан «Самсон». Київ

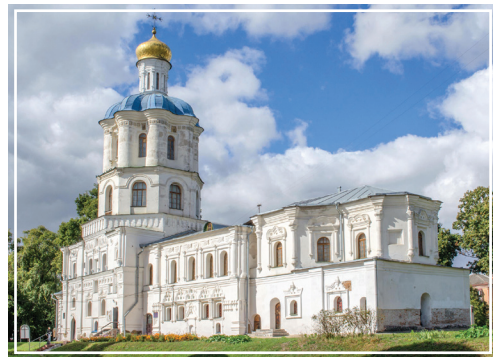
Українське бароко, що розквітло за доби Гетьманщини на Правобережжі, отримало назву гетьманське, або козацьке, бароко. Адже саме за часів козацтва на території України було побудовано (або відреставровано) багато храмів. Козаки активно долучалися до храмовбудівництва та сприяли появі цивільних будівель: колегіумів, магістратів, житлових споруд, військових канцелярій – у стилі бароко. Провідним типом були церковні будівлі, що походили від дерев'яних церков. Це так звані козацький собор – переважно п'ятибанева будівля, що в плані утворює хрест, із чотирма однаковими фасадами, які водночас повернуті до всіх частин світу. Храм зазвичай споруджували в місцевості, що добре оглядалася з усіх боків.

Своєї золотої доби «українське бароко» досягло завдяки гетьману Івану Мазепі, який славився прихильністю до української культури й був щедрим спонсором і меценатом: будував та реставрував церкви, дарував храмам дорогоцінні речі, опікувався православними святинами за межами України тощо.

Схарактеризуй будівлі в стилі козацького бароко (особливості композиції, архітектурних форм, оздоблення). Якби була потреба спроектувати власний житловий будинок, які досягнення бароко ти використаєш?

Дім гетьмана Мазепи. Батурин

Чернігівський колегіум

Пишність і розкіш стилю бароко проявилась у декорі інтер'єрів храмів.

Найвищого розквіту набув український іконостас, де поєдналися різні види мистецтва: архітектура, живопис, декоративна скульптура та витончене дерев'яне різьблення. Саме в добу бароко іконостаси, що раніше були невисокі, розвинулися в багатоярусну стінку. Вона перегороджувала церкву, підіймаючись аж до найвищої церковної бані. Ряди чи яруси ікон розділялися ошатним різьбленням, яке часто було досить рельєфним, витонченим, що надавало всьому іконостасу об'ємності та ще більшої пишності. Різьблення іконостасів часто було позолочене, що підкреслювало враження тонкої й вигадливої, майже ювелірної, роботи майстра.

Спасо-Преображенська церква. Великі Сорочинці.

Як виявляється синтез мистецтв у інтер'єрі храму?

Національна самобутність виявилася також в українському живописі. Постали особливі жанри образотворчого мистецтва. До прикладу, в іконописі деякі ікони за манерою виконання наближаються до світських картин із характерними для бароко ефектними позами, ошатним одягом, великою кількістю побутових деталей тощо. Такими є так звані портретні ікони, зокрема «Покрова», у змісті яких релігійна тематика поєдналася зі світською. Богородиця вважалася небесною заступницею козацького війська, тож її ікона була в кожному козацькому курені. А головна січова церква завжди створювалася на честь Покрови. У таких іконах відтворено ідею державності українського народу: перебування під захистом Богородиці груп людей різних соціальних станів утілює думку про небесне заступництво не окремих осіб, а народу й держави.

Водночас популярною була *парсуна* – світський портрет. Їх замовляли заможні громадяни, гетьмани, козацька старшина. На них зображували особу в усій її красі та значущості: пишне вбрання, поважна поза, промовистий жест рук, родовий герб, парадне оточення тощо. Національна особливість української парсуни – тісний зв'язок з іконописом: образи людей певною мірою ідеалізовані.

Пригадай, які вимоги були до написання ікон. Що незвичайного в іконі «Покрови»? Представників яких верств «покриває»-захищає Богоматір? Про що це свідчить?

1 – Невідомий художник. Портрет лубенського полковника Г. Гамалії

2 – Ікона «Покрова Богородиці» з портретом Богдана Хмельницького

Іконостас. Великі Сорочинці

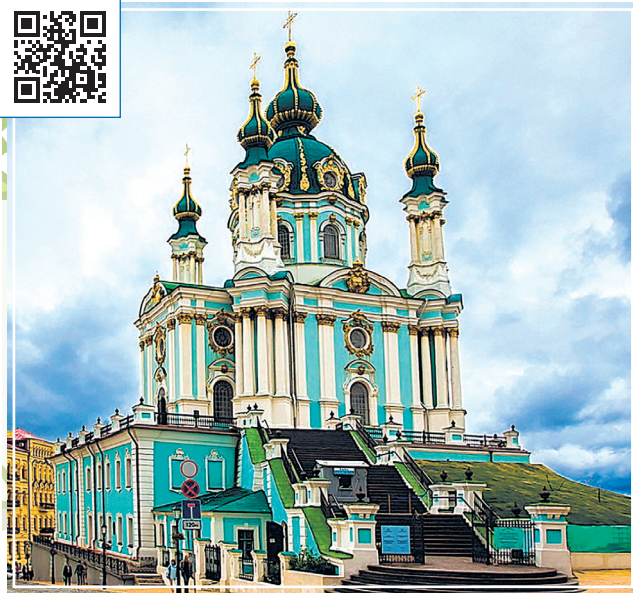
Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Андріївська церква в Києві (архітектор *Бартоломео Растреллі*) – шедевр світового значення, що височіє на одній із круч Старокиївської гори на Подолі.

Схарактеризуй екстер'єр та інтер'єр будівлі. Які риси європейського й українського бароко поєднано в цій споруді?

Андріївська церква. Київ

Іконостас Андріївської церкви. Київ

2. Художниця *Наталія Павлусенко* працює в жанрі історичної реконструкції. Вона створила реалістичні портрети українських гетьманів. Ці образи вона відтворила за допомогою старих зображень та літературних описів.

Чи можна назвати портрети Н. Павлусенко парсунами? Поясни. Поміркуй і спробуй назвати кожен образ епітетом, влучною характеристикою портретованого.

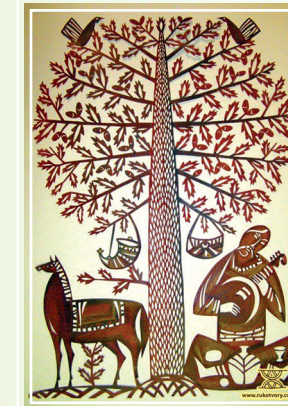
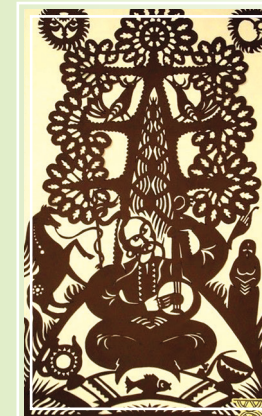

ПРОЄКТ

«Козак Мамай в українському мистецтві»

Надзвичайну популярність мали в Україні народні картини «Козак Мамай». Зображення цього героя народних легенд, переказів та приказок можна було побачити чи не в кожній українській хаті. Козака-бандуриста малювали олійними фарбами на полотні, стінах, дверях, кахлях, скринях, посуді й навіть на вуликах, уважаючи символічне зображення Мамаєя своєрідним оберегом.

- Досліди, у яких видах мистецтва минулого й сучасності відтворено образ козака Мамаєя. Презентуй результати дослідження.

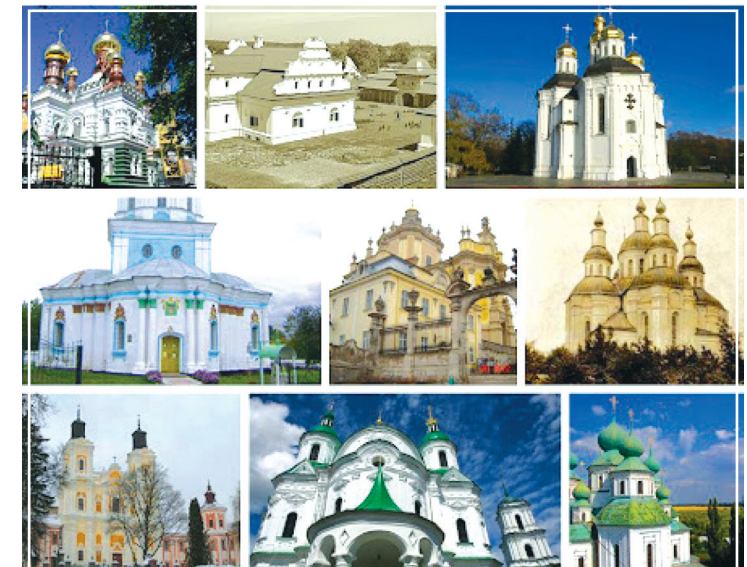

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У чому досягнення українського бароко в архітектурі та живописі?
2. Порівняй характерні ознаки стилю в архітектурі країн Західної Європи та України.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. За допомогою довідникової, науково-популярної та іншої літератури, інтернету дізнайся більше про діяльність видатних особистостей епохи бароко та їхній внесок у розвиток і становлення українського мистецтва.
2. *Колективна робота.* Створи постер «Пам'ятки українського бароко».

МУЗИКА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Музична грамота
Миколи Дилецького

драматичні, скорботні. З упровадженням партесного співу храмова музика поступово набула авторства. Перша велика постать серед майстрів партесного письма – Микола Дилецький, композитор, учений, музичний просвітител, хоровий регент (диригент). Його кредо – утвердження ідеї високого професіоналізму в мистецтві. Саме він першим з українських композиторів докладно виклав технічну суть лінійної, нотної системи, партесного співу й партесної композиції в музично-теоретичному трактаті «Грамматика пѣнія мусикийского».

Микола Дилецький. Алилуга.

Схарактеризуй свої враження, емоції від хорового твору «Алилуга». Які співацькі голоси звучали? Як розвивалася музика (скористайся підказками)? Поміркуй над висловом Миколи Дилецького, уміщеним на обкладинці його «Музичної грамоти»: «Музыка есть, яже своим гласом возбуждает сердца человеческая ово к веселию, ово к печали или смешенне...».

партії чергувалися

перепліталися, як «музичне мереживо»

голоси звучали одночасно

Хор: фрагмент ікони
Воздвиження Хреста
(кінець XVII ст.)

Ми, українці, маємо пишатися й музичними досягненнями доби бароко. У надрах цього стилю з його схильністю до пишності, помпезності, динамічності й святкової орнаментальності в українській православній церковній музиці на зміну поглибленому зосередженому одноголосному знаменному розспіву прийшло відкрито емоційне звучання хорового багатоголосся. Це була перша культурна революція в історії української музики, коли звичайний одноголосний спів замінили на багатоголосний, а багатоголосна традиція одноголосного співу (із часів Візантії) поступилася місцем захопленню милозвучними гармоніями хору. Виник новий музичний жанр – партесний концерт, де передбачено поділ голосів на партії (від лат. *pars* – «частина», «участь», «партія», у множині – *partes*).

У партесній музиці відтворився «розкішний стиль» барокової композиції, де важливе місце посідали колористичні ефекти, контрасти тембрових зіставлень, що створювали об'ємне відчуття простору. За образним змістом концерти умовно розподілялися на урочисті, світлі, лірико-

Музика партесних концертів творилася для виконання великим хором на 8–12 голосів (партій) або навіть двома хорами (до 48 голосів) без інструментального супроводу. Епізоди, які виконувалися соло і вокальним ансамблем (солістами), чергувалися з хоровими епізодами. Партесні концерти ще не записували в цілісну єдину партитуру. Їх рукописи зберігалися у вигляді комплектів книг-поголосників, де партія кожного голосу записана в окремій книжечці-партії. Із часом деякі книжечки було втрачено, але сучасні музикознавці здійснюють реконструкцію голосів для виконання або видання партесних творів.

Обговоріть з однокласниками та однокласницями, чому саме в Україні виник і розквітнув жанр партесного концерту.

У козацько-гетьманську добу – період боротьби українського народу за національну та соціальну незалежність – у народній культурі досяг вершин музичний епос. Саме в ті часи народився унікальний музично-пісенний жанр, властивий тільки українській національній музиці, – думи. Це – ліро-епічна співана поезія під супровід ліри, кобзи чи бандури. Боротьба козаків із чужоземними завоювальниками, життя бранців у неволі, морські походи, козацькі повстання проти поневолювачів – усі ці події були мотивами українських дум. І це не просто хроніка подій, документ, у якому провідну роль відіграють факти; це, насамперед, художні твори, і тому в їхньому змісті можливий творчий домисел поряд із згадками про історичні події чи діяльність конкретних персонажів. Справжні перлини українського народного епосу – «Дума про козака Голоту», «Дума про Марусю Богуславку», «Дума про Самійла Кішку», «Дума про Івана Богуна» та ін. Автори дум того періоду не відомі. Переважно це були учасники козацьких битв і походів. Кобзарі, лірники, бандуристи виконували думи речитативом, мелодія чітко підпорядковувалася поетичному тексту, а віртуозний інструментальний супровід з елементами зображальності «домальовував» картину запеклої битви, страждання невольника чи бурі на морі. Від села до села, від міста до міста розносили народні співці вісті про славу й подвиги героїв, їхню мужність, самопожертву й палку любов до України.

Дума про козака Голоту (XVII ст.). «Думи мої, думи мої» (вірші Т. Шевченка, музика О. Рубця та М. Лисенка). Артем Пивоваров х DOROFEEVA. «Думи» (вірші Т. Шевченка, музика А. Пивоварова та Д. Соколова).

Про що можна дізнатися з думи? Яка співацька манера виконання? Схарактеризуй інструментальний супровід. Пригадай відомі тобі історичні пісні, порівняй їх з думами. Поміркуй, чим подібні музичні твори на слова Т. Шевченка.

Іван Іжакевич.
Пісня кобзаря

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Вертеп

ки з українського побуту, не пов'язані з текстом драми, що виконувалися живою українською мовою. Ось, наприклад, сюжети двох інтермедій:

1) головні персонажі – наївний мужик Стецько і пройдисвіт Климко, який продає нерозумному Стецькові замість лисиці kota в мішку;

2) трое чоловіків вирішують, що пиріг дістанеться тому, хто побачить кращий сон, і поки двоє з них сплять, третій з'їдає пиріг.

Шкільний театр українського бароко започаткував драму як сценічне дійство, що відбувалося за певними правилами, з декораціями, шумовими ефектами та іншими сценічними засобами.

Робота в парах / групах. Придумайте сюжет інтермедії з вашого шкільного життя. Презентуйте: виконайте її в ролях.

Що тобі відомо про народний український різдвяний театр? Назви персонажів вертепу, за бажання – намалюй одного з них.

стого люду й стали народними. У збірці творів «Сад божественних пісень» відбилися роздуми автора про високі моральні якості людини, які виявляються в добрих учинках, а добрі вчинки – у мудрості; про вільну людину, яка мусить реалізувати свої можливості, а для цього – пізнати себе.

«Бажаєш бути щасливим? Істинне щастя всередині нас. Пізнай себе!» – говорив Сковорода. Чи погоджуєшся ти з позицією філософа щодо сенсу людського життя? Вислови свої думки.

1. У тогочасній Європі та в Україні виник шкільний театр. До прикладу, шкільний театр був заснований у Київській духовній академії. Його репертуар містив драми про святих, драми-мораліте, драми на історичні сюжети. Ці твори склалися з прологу, який зазвичай виконував автор – учитель поетики; він пояснював зміст і мораль вистави. Потім ішли дві-три дії та епілог. Гра учнів-акторів у шкільній драмі вирізнялася підкресленими жестами й позами та піднесеною декламацією. Дія відбувалася дуже статично. У проміжках між діями та актами драми з метою розважити глядача учні зображували *інтермедії* або *інтерлюдії* – жартівливі сценки з українського побуту, не пов'язані з текстом драми, що виконувалися живою українською мовою.

ВСЯКОМУ ГОРОДУ НРАВ І ПРАВА

Музика та вірші Г. Сковороди

Рухливо

Вся-ко-му го-ро-ду нрав і пра-ва, вся-ка і-мі-є свій
ум го-ло-ва, вся-ко-го при-хо-ті во-дять за
ніс, вся-ко-го ма-нить к на-жи-ві свій біс.

«Всякому городу нрав і права» (автор Григорій Сковорода).

Послухай твір Григорія Сковороди та його сучасну інтерпретацію. Перед розучуванням пісні розтлумач зміст тексту. Поміркуй над його актуальністю в наш час. Поцікався, у якій опері М. Лисенка використано цю пісню.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які унікальні музичні жанри з'явилися на території України?
2. Вислови думки, чому в Україні активно розвивалась вокальна, хорова музика.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Досліди особливості поширення кобзарства в Україні. Дізнайся про тематику пісенного репертуару, особливості народних музичних інструментів – кобзи та бандури.
2. Досліди провідні мотиви й образи історичних пісень та дум. Обери тематику сучасної думи або історичної пісні.
3. Разом з однокласниками та однокласницями заплануйте фольклорну експедицію для дослідження музичної культури рідного краю (орієнтовні теми: «Історія в піснях мого краю», «Музичні інструменти в побуті українців»).
4. На 500-гривневій купюрі розміщено портрет Григорія Сковороди та його малюнок незвичного фонтана. Цей фонтан водою наповнює такі різні за формою посудини. Філософ Володимир Єрмоленко вважає, що ідея цього фонтана може полягати в тому, що ти можеш бути посудиною, хоч і невеличкого об'єму, але головне – бути наповненим, тобто життя треба жити на повну, хай ким би і яким би ти був. А які думки виникають у тебе щодо тлумачення цього зображення?

СЕКРЕТИ ГАЛАНТНОГО СТИЛЮ

Інтер'єр палацу Субіз. Париж

етки, вази з обов'язковим використанням срібла чи золота й дорогоцінного каміння або кристалів. Меблі – також утілення витонченості й елегантності: вигнуті лінії, асиметричні форми та декоративні орнаменти, що нагадують природні мотиви (квіти, листя, мушлі, завитки). Розкоші додають різьблення, інкрустації та позолота. Крісла, дивани, комоди, столики та дзеркала створені для комфорту, практичності та естетичного задоволення, що робить їх більш придатними для приватних інтер'єрів. Усі предмети мали відмінно гармоніювати один з одним.

Опиши інтер'єри та екстер'єр у стилі рококо. Що тобі подобається, а що – ні?

Палац Сан-Сусі.
Потсдам.
Загальний вигляд

«Мистецтво має дарувати насолоду, викликати легкі, приємні емоції, розважати, радувати око химерними візерунками ліній, вишуканими поєднаннями світлих святкових кольорів». Саме такі настрої і потреби – отримання насолоди і задоволення, утеча від дійсності у світ ілюзій – були властиві французькій аристократії 18 століття. Відповідно в мистецтві виник новий стиль – рококо, який із Франції швидко розповсюдився по всій Європі. Філософію стилю визначали жінки – фаворитки короля: маркіза де Помпадур, мадам Дюбарі, Марія Лещинська, – які головним у житті вважали свято, витончену насолоду і любов.

Величава пишність та монументальність бароко змінилися на легку галантність та вишуканість. В архітектурі перевагу стали віддавати невеликим опатним салонам, де особлива увага приділялась оздобленню інтер'єрів. А це – велика кількість дзеркал, що розташовували навпроти, великі вікна – майже в одній площині зі стіною. Стіни та стелі м'яких пастельних кольорів і безліч декору: квіткові гірлянди, рослинні орнаменти, ліпнина в позолоті, що доповнювалися дорогоцінним камінням та кольоровою мозаїкою. Також в інтер'єрах багато аксесуарів: стату-

Жан Антуан Ватто: 1 – Паломництво на острів Киферу; 2 – Пісня кохання

Безтурботне життя світських салонів було зосереджене навколо жінки, і примхи великосвітських панночок задавали загальний тон у всіх видах мистецтва: витончено-декоративний і легковажний. У сюжетах живописних творів переважали свята й театральні вистави, міфологічні сюжети та теми кохання. Пейзажі завжди приємні і є тлом побачень, танцювальних вечорів, шляхетного та легковажного дозвілля. У портретах персонажі підкреслено усміхнені, люб'язні, витончені. У сюжетних картинах панує світ фантазії, міфологічних і пасторальних сюжетів, екзотичних казкових образів.

У розкішних інтер'єрах рококо неможливо було обходитися без музики – такої ж вишуканої, галантною, як усе довкола. Поліфонія поступилася місцем гомофонії: співуча мелодія розгорталася на тлі прозорого гармонічного супроводу. Композитори наповнювали свої твори приємними різноманітними контрастами, віддаючи перевагу інструментальній мініатюрі, де панували грайливі, кокетливі й галантні «чуттєві» образи. Як у живописі та архітектурі, у музиці з'явилися дрібні звукові прикраси й «завитки» (так звані «мелізми»), аналогічні звивистим лініям у декорі. У салонах звучали грайливі любовні пісні-романси, популярні арії з опер, які були перекладені для клавесина або маленького камерного ансамблю.

Франсуа Куперен. П'єси для клавесина.

Схарактеризуй музичні образи. Які елементи музичної мови сприяли їх утіленню? Які музичні «прикраси» ти спостерігаєш? Схарактеризуй тембр клавесина. Як його зовнішній вигляд відповідає стилю рококо?

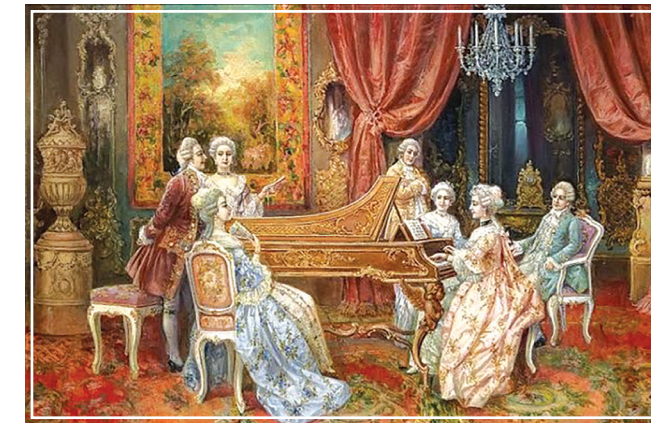

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Стиль рококо яскраво проявився в різних видах мистецтва:

- в архітектурі – це невеликі приміщення, пишно оздоблені вишуканим декором; прямі лінії і плоскі поверхні майже «зникають», замасковуються фігурною обробкою; інтер'єри в пастельних тонах, багато ліпнини, аксесуарів, позолоти; увага до комфорту і гармонії;

- у живописі переважають міфологічні, пасторальні сюжети, теми кохання;

- у музиці: камерна інструментальна та вокальна музика (мініатюри), наявність «звукових прикрас».

Стефан Седлачек. Музичні розваги

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Палац Амалієнбург, розташований під Мюнхеном (Німеччина), – яскравий зразок стилю рококо. Його створив архітектор *Франсуа Кювільє* для дружини курфюрста Карла Альбрехта Марії Амалії. Невелика одноповерхова будівля, зовні проста і водночас елегантна й вишукана. Інтер'єри палацу витончені, святкові, багато оздоблені. Залам внутрішніх приміщень властиві індивідуальні риси, весь їх комплекс (Блакитний кабінет, Жовта кімната, або Кімната відпочинку, Мисливська кімната, Індіанський кабінет, або Кімната фазанів) становить цілісну єдність.

Переглянь відео. Схарактеризуй риси стилю рококо в архітектурі.

Амалієнбург. Загальний вигляд

Інтер'єр Дзеркальної зали

2. Уяви себе в розкішному інтер'єрі серед численних дзеркал, у яких виблискують каскади люстр, дами в пишних сукнях і кавалери в напудрених перуках танцюють повільний бальний танець.

Жан Батіст Люллі. Гавот з балету «Полум'я Парижу». Жан Філіп Рамо. Алеманда і Куранта із сюїти мі мінор (фрагмент).

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Розглянь багатство декору в стилі рококо. Придумай і виліпи ескіз рельєфу ліпнини з рослинними мотивами у стилі рококо (*пластилін*). У вільний час створи в такій техніці оздоблення для фоторамки, альбому тощо.

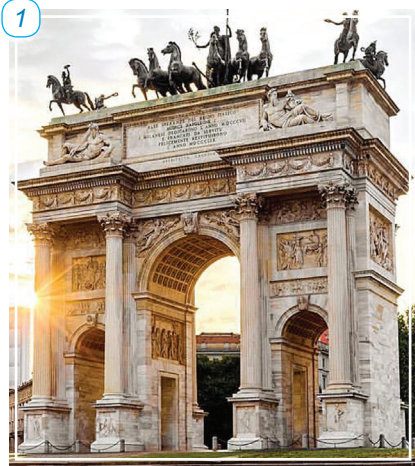
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Як виявився стиль рококо в мистецтві? Визнач його характерні ознаки.
2. Вислови своє ставлення до творів мистецтва у стилі рококо: що подобається, а що – ні. Поясни чому.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. За бажання у вільний час досліди особливості чоловічого та жіночого вбрання епохи рококо. Поміркуй, які його елементи використовують художники-модельєри в сучасному одязі. Знайди цьому підтвердження.
2. Сучасні дизайнери звертаються до рококо, щоб додати інтер'єрам нотку розкоші та елегантності. Використання вигнутих ліній, пастельних відтінків, декоративних панно та різьблених елементів дозволяє створювати простори, що випромінюють атмосферу тепла та затишку. Завдяки цьому стиль рококо залишається актуальним і надихає нові покоління дизайнерів та художників. Добери приклади сучасних інтер'єрів з елементами стилю рококо. Зроби колаж або відеопрезентацію.
3. Прослухай музичні твори у виконанні на верджинелі, чембало – різних видах клавесину. Вислови свої враження.
4. Дізнайся про особливості технології створення ліпнини з гіпсу для оформлення сучасних інтер'єрів у стилі рококо (бароко) та використання пластиліну в оздобленні приміщень.

УРІВНОВАЖЕНА ГАРМОНІЯ АРХІТЕКТУРИ КЛАСИЦИЗМУ

1 **Луїджі Каньола. Арка Миру. Мілан**

2 **Вільям Гесте, Андрій Меленський. Контрактний будинок. Київ**

3 **Чарльз Камерон. Палац Кирила Розумовського. Батурин**

4 **Клод Перро. Східний фасад Лувру. Париж**

У часи, коли майже вся Європа була охоплена піднесеним, динамічним і пишним мистецтвом бароко, у Франції розквітає новий стиль – класицизм (від лат. *classicus* – «зразковий»), однією з найважливіших рис якого була опора на традиції Високого Відродження і звернення до античного мистецтва як до найвищого зразка.

Французи в той час надавали великого значення зведенню Східного фасаду Лувру – головної королівської резиденції, а тому запросили найталановитіших зодчих та оголосили конкурс на кращий архітектурний проект. У цьому конкурсі брав участь і відомий майстер бароко *Лоренцо Берніні*, який запропонував проект з вигнутими фасадами, оздобленими великою кількістю декоративних елементів. Проте французи вирішили, що така споруда буде надто пишною, і віддали перевагу більш строгому і класичному проекту свого співвітчизника *Клода Перро*. Сьогодні Лувр – не тільки пам'ятка архітектури, а й музей, що не має рівних за кількістю, різноманітністю та художньою цінністю мистецьких шедеврів.

Знайди в будівлях (2–4) знайомі тобі архітектурні елементи й назви їх. Поміркуй і визнач характерні ознаки стилю. Пригадай, де й коли було зведено перші триумфальні арки, яке їхнє головне призначення.

В Україні стиль класицизму яскраво виявився в архітектурі різних типів будівель. Художня мова цього стилю, на відміну від, наприклад, бароко, була універсальною. Її можна було використовувати, споруджуючи не тільки урочисті палаци, а й житло містян та громадські будівлі.

Цивільні споруди зводилися з урахуванням їхнього призначення – це були будинки губернського правління, Дворянського зібрання, лікарні, пошти, банки, театри, торгові будівлі (гостині двори, ринки, ярмаркові комплекси, контрактові будинки тощо).

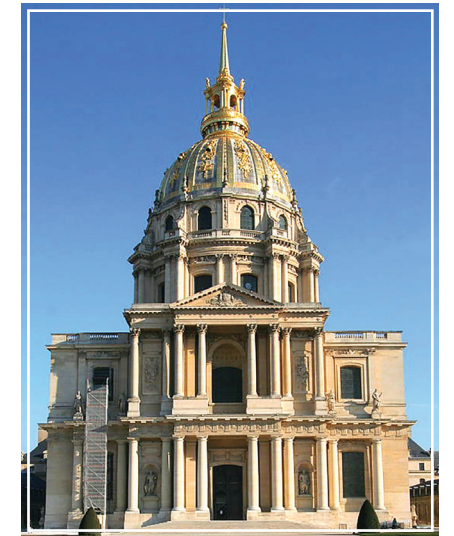
МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для архітектури у стилі класицизм характерні:

- симетрія – її математичній логіці підпорядковувався кожен елемент;
- строгість прямих ліній і геометрична правильність планів; чіткий і спокійний ритм; урівноваженість, логічність планування;
- вивіреність пропорцій – загальна гармонія частин і цілого;
- поєднання гладкої стіни з ордером і стриманим декором;
- використання елементів античної архітектури: портиків, колонад, статуй і рельєфів на площинах стін.

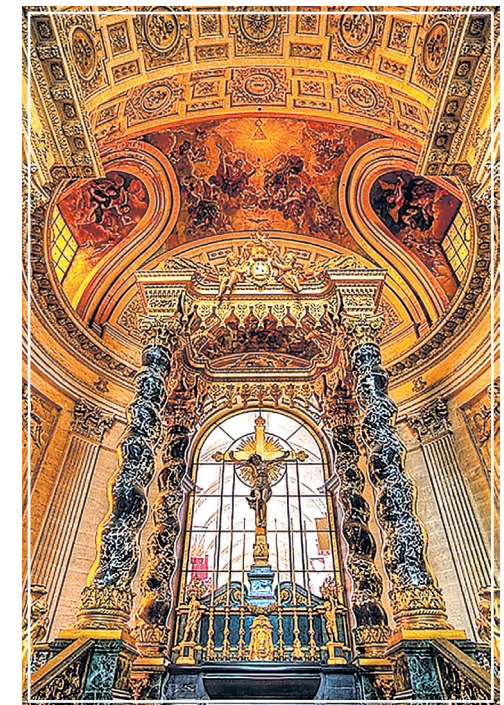
Одним із яскравих зразків архітектури французького класицизму є собор Будинку інвалідів, зведений за проектом *Жюль Ардуена Мансара*. Це – квадратна у плані споруда, зразок суворої витонченості й симетрії. Фасад собору прикрашений подвійною колонадою (у першому ярусі – доричного, у другому – колони коринфського ордеру), увінчаною монументальним фронтоном. На колонаду зверху поставлено блок, що в перетині повторює барабан, прикрашений на першому поверсі парними колонами, а на другому – великими вікнами, основним завданням яких є освітлення внутрішнього інтер'єру купола. Цю величну споруду вінчає купол, оздоблений позолоченим орнаментом, а над ним височіє граціозний купольний ліхтар зі шпилем. Висота собору сягає 107 м.

Схарактеризуй екстер'єр та інтер'єр будівлі у стилі класицизму. Визнач на поданих на світлинах будівлях характерні риси стилю. Порівняй їх зі спорудами інших стилів.

Собор Будинку інвалідів. Екстер'єр

Собор Будинку інвалідів. Інтер'єр (фрагменти)

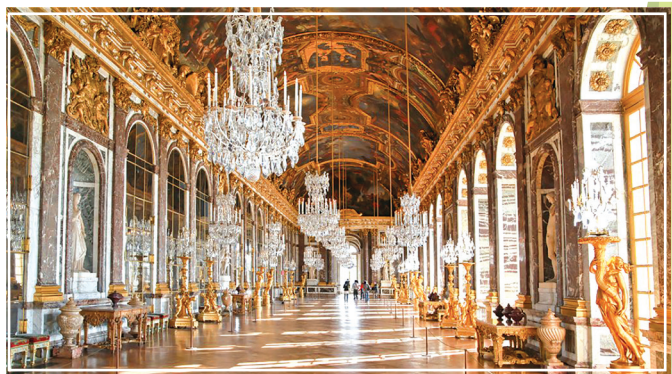
Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Видатною пам'яткою архітектури, що поєднала бароко і класицизм у єдиний урочистий стиль, став палацово-парковий ансамбль у Версалі – грандіозній резиденції французьких королів. Король Людовик XIV («король-сонце») задумав створити в цьому живописному місці справжнє чудо світу. У втіленні задуму брали участь зодчі *Луї Лево*, *Жуль Ардуен-Мансар* і декоратор садів та парків *Андре Ленотр*. На місці диких лісів з'явився урочистий пишний палац з неймовірно розкішними інтер'єрами та величезний парк із численними алеями, скульптурами, каналами, альтанками й фонтанами.

Версальський палац. Париж

Жуль Ардуен-Мансар, Шарль Лебрен, Антуан Куазевокс.
Дзеркальна галерея Великого палацу. Версаль

Версальський парк (фрагмент)

2. Не менш прекрасною і важливою частиною ансамблю є парк – яскравий взірець **регулярного парку**. Такий парк має геометрично правильне планування, зазвичай з вираженою симетричністю композиції. У ньому – прямі алеї, які є осями симетрії. Квітники, партери й басейни правильної форми, стрижка дерев і чагарників з наданням різних геометричних форм. Версальський парк було прокладено за геометрично правильною схемою. Він складається з великої кількості терас, що знижуються в міру віддалення від палацу. Клумби, газони, оранжерея, басейни, фонтани, а також численні скульптури на античні сюжети є продовженням палацової архітектури.

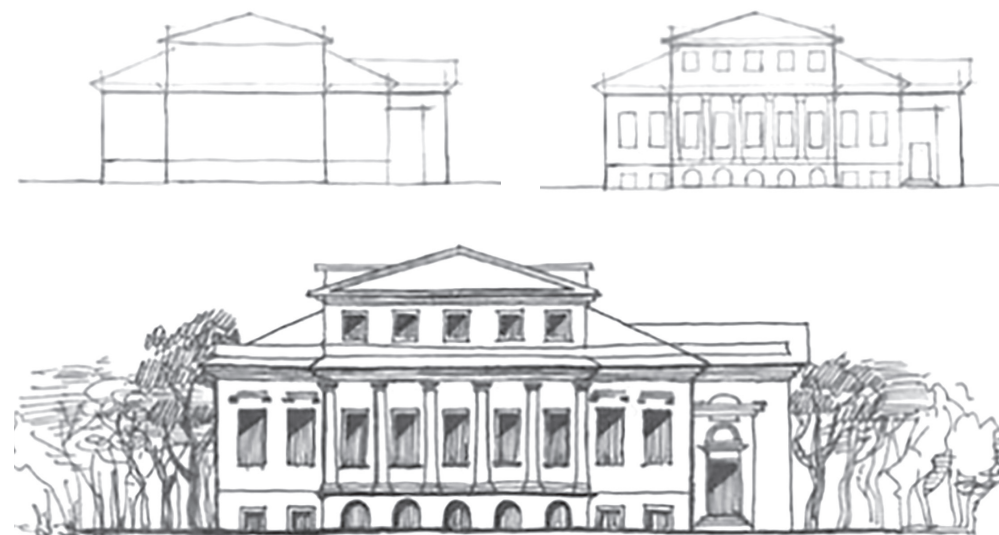

Чи подобаються тобі такі парки? Поясни своє ставлення. Доведи або спростуй, що Версальському палацово-парковому комплексу притаманні ознаки стилю класицизму. Завдяки чому зодчі створили ілюзію безмежного, наповненого переливами світла простору в Дзеркальній галереї? На дозвіллі поцікався найвідомішими парками світу. Дізнайся про їхні особливості та поділися результатами своїх досліджень з однокласниками та однокласницями.

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Створи графічні начерки або світлини будівель з ознаками стилю класицизм у місцевості, де ти живеш.

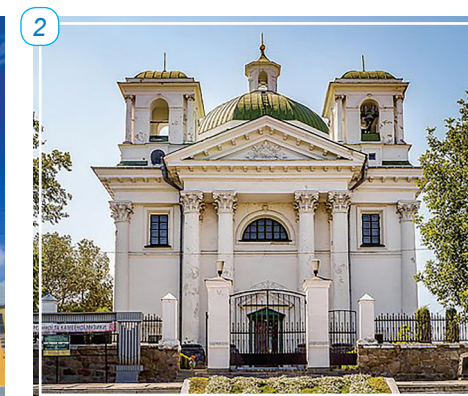

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Визнач ознаки стилю класицизму в архітектурі.
2. Схарактеризуй французький регулярний парк.
3. Як виявився стиль класицизм в архітектурі на теренах нашої країни?

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Дізнайся про стиль ампір у мистецтві. Зроби добірку творів мистецтва в цьому стилі, схарактеризуй один з них.
2. Французький король Людовик XIV дозволив перебудовувати горища міських споруд під житлові приміщення. Конструкцію таких приміщень, розташованих під високим дахом, розробив французький архітектор Франсуа Мансар (дід Жуля Ардуена Мансара), надалі вона отримала назву «мансарда». Поцікався, чи будують нині мансарди.
3. Спостерігай будівлі у твоїй місцевості. Фотографуй ті, що мають риси класицизму. Поділися своїми спостереженнями. Зроби висновки про актуальність класики в усі часи.

1 – Кафедральний собор Святого Олександра. Київ;
2 – Костел Святого Івана Хрестителя. Біла Церква

ЖИВОПИСНІ ОБРАЗИ КЛАСИЦИЗМУ

Антоніо Канова. Психея, відроджена поцілунком Купідона

Після яскравої й пишної та емоційно насиченої епохи бароко в різних видах мистецтва запанували прагнення до ідеалів гармонії, простоти та раціональності. Митці класицизму зверталися до античних зразків, зокрема творів мистецтва Давньої Греції та Риму.

Пригадай, митці якої епохи виявляли неабиякий інтерес до ідеалів античності, надихалися ними.

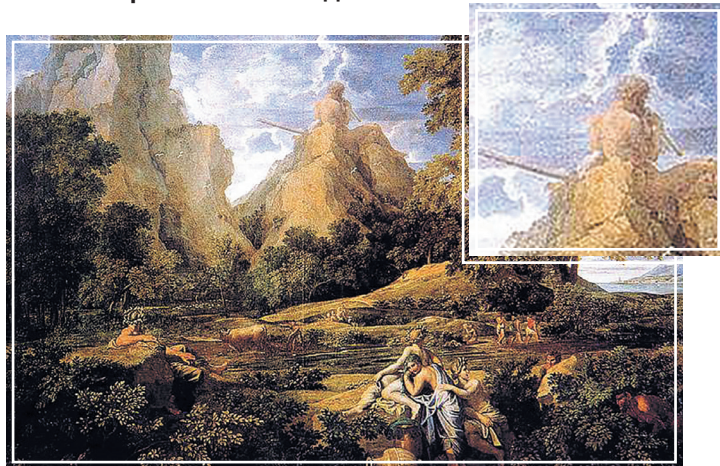
Живописці стилю класицизм прагнули втілювати високі моральні ідеали, підкреслюючи героїзм, чесноти та велич людини. Тому художні образи картин висвітлювали сюжети античної міфології, історії, літератури. Паризька Академія мистецтв була в ті часи не лише навчальним центром для художників, а й своєрідною «законодавицею» класицизму. Саме там були запроваджені чіткі закони композиції, пропорцій і стилю. Також

розподілено жанри живопису на серйозні – «високі» (історичний, релігійний та міфологічний) і більш розважальні – «низькі» (портрет, натюрморт, пейзаж і побутовий жанр).

Полотна французького художника Нікола Пуссена із сюжетами з ідеально-прекрасним світом досконалих людей та з міфологічними істотами Давньої Греції є чудовим прикладом живопису класицизму. Через математично вивірене розміщення зображень живописець досягнув урівноваження композиції кожного твору. А завдяки стриманій і збалансованій палітрі кольорів майстерно передано багатство почуттів. Циклоп Поліфем перестав ламати дерева й топити кораблі. Умостившись на високих скелях, велетень заграє прекрасну мелодію на своїй стоголосій сопілці, зачаровуючи піснею кохання все довкола. Природа заспокоїлась, у ній запанували мир, гармонія та порядок. Саме цей сюжет відображає «Пейзаж з Поліфемом». Н. Пуссен виконав його у світлих, м'яких тонах, що передають спокійну та величну природу. Відчуття масштабу й сполучення кольорів підсилює ефект «споглядання», художник запрошує глядача замислитися про тимчасовість людських проблем і вічність природи.

Поцікався в мережі «Інтернет», частиною якого літературного твору є міф про циклопа Поліфема. Як автор мовою живопису зацентрував увагу на поєднанні людини і природи? Як художнику вдалося досягти гармонії та врівноваженості композиції? Назви кольори картини. Визнач, як досягнуто гармонії в їх поєднанні.

Твори італійського скульптора Антоніо Канова – досконале втілення персонажів міфів Давньої Греції. Вони такі реалістичні, що сприймаються як живі, ніби завмерли лиш на мить. Найупізнаваніший твір автора – «Психея, відроджена поцілунком Купідона». Скульптор відтворив зворушливий момент пробудження отруєної земної дівчини від поцілунку коханого – сина Венери.

Нікола Пуссен.
Пейзаж з Поліфемом

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Характерними рисами стилю класицизм в образотворчому мистецтві стали:

- наслідування зразків і відтворення сюжетів мистецтва античності та Відродження;
- нормативність, встановлення правил і законів (поділ дійових осіб на позитивних та негативних, суворе дотримання пропорційності всіх частин твору, стрункість композиції тощо);
- аристократизм, орієнтування на вимоги, смаки вищої суспільної верстви.

У живописі – логічне розгортання сюжету та ясна врівноважена композиція. Темі картин: античні герої, історичні персонажі, міфологічні сюжети.

У скульптурі – наслідування античності, часті сюжети з грецької і римської міфологій.

Майстри епохи класицизму прикрашали інтер'єри будинків, які повинні були служити ідеальним зразком, бездоганною насолодою для глядачів.

У живописі класицизму особливого розквіту набули історична картина й парадний портрет. У портретах часто втілювалися класицистичні уявлення про енергійну й вольову людину. У пейзажах використовувалися реалістичні деталі, приділялася особлива увага ідеалізації природи та її гармонії. Міфологічні сюжети античності художники трактували мовою образотворчого мистецтва через призму естетичних і моральних ідеалів.

До яких жанрів образотворчого мистецтва належать ці картини? Які ознаки стилю класицизм можна побачити в цих творах живопису? Зверни увагу на одяг портретованих: чи схожий він на твій? Яку інформацію можуть «донести» зображення в художніх творах, зокрема одягу, предметів інтер'єру, об'єктів краєвидів?

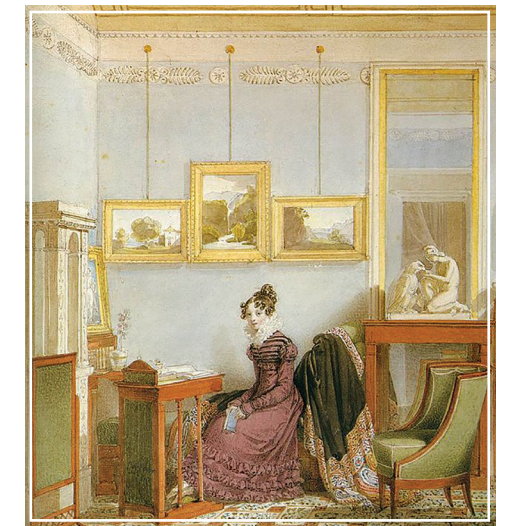
Жак Луї Давід. Наполеон при переході через Сен-Бернар

Клод Лоррен. Полудень

Луї Кафф'єрі. Октавіан Август і Клеопатра

Йоган Ендер. Пані за письмовим столом

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. В основу картини Жак-Луї Давида «Присяга Гораціїв» покладено сюжет, пов'язаний з римською історією. Старий батько, який втілює істинного римлянина, благословляє синів на битву, даючи їм зброю. Перед тим як іти в бій, брати Горації присягають на вірність Батьківщині.

Жак-Луї Давид.
Присяга Гораціїв

Як художник використовує світло й тінь для увиразнення образів? Знайди на картині риси класицизму.

героїзм

самопожертва

чіткість композиції

локальні кольори

статичність

симетрія

акценти світла й тіней

урочистість

атлетизм персонажів

чіткі геометричні форми і лінії

звернення до античних сюжетів

чіткі пропорції фігур

Які емоції втілено в картині Ангеліки Кауфман? Завдяки чому створено таке враження? Опиши персонажів картини й загальну композицію.

Ангеліка Кауфман.
Родина Марії Кароліни
Австрійської

До європейського рівня піднесли портретний жанр два українці – Дмитро Левицький і Володимир Боровиковський. Їхня висока майстерність, глибина пізнання людини дивує й захоплює прихильників мистецтва вже понад два століття.

Якими засобами митці передали соціальне становище людей? Зверни увагу на те, як майстерно художники зобразили життєву безпосередність на обличчях портретованих. Порівняй художні образи, які створили митці.

Дмитро Левицький. 1 – Невідома з трояндою. Володимир Боровиковський:
2 – портрет полковника Павла Руденка; 3 – портрет художника Дмитра Левицького

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Окресли характерні риси живопису класицизму. Які теми розкривалися в ньому? Які жанри розквітли в цю епоху?
2. Визнач, які з перелічених характеристик найбільше відповідають особливостям мистецьких творів класицистичного періоду.

урочистий

піднесений

романтичний

пишний

декоративний

героїчний

суворий

3. Прочитай вислів Нікола Пуссена: «Дивитися на предмет, споглядаючи його, – це значить, окрім простого і природного відображення форми в оці, шукати власними зусиллями спосіб добре осягнути цей предмет». Вислови свої міркування щодо нього.

Робота з додатковими джерелами інформації

Проведи дослідження: порівняй жанр парадного портрета в епоху класицизму та скульптурного портрета епохи античності. Зроби висновки.

КРАСА І ВПОРЯДКОВАНІСТЬ ГАРМОНІЇ СПІВЗВУЧ

Карл Бернгард Шлоссер.
Бетховен за роботою вдома

Класична музика... Які асоціації викликає в тебе це словосполучення? Високий художній рівень, збереження культурних цінностей, еталон, актуальність у всі часи...

Слово «класичний» перекладається з латинської як «зразковий». Музика у стилі класицизм (XVIII ст.) стала зразком для багатьох поколінь музикантів і композиторів, а її принципи й форми до сьогодні вважаються високим стандартом. У ті часи в музичному мистецтві було встановлено правила-канони, які визначають чіткість та логічність побудови великих музичних жанрів: сонати, симфонії, концерту. Нині академічні музичні твори, що відзначаються гармонією, логічністю, структурованістю та елегантністю, характеризуються чітким і збалансованим використанням музичної форми та структури, називають класичною музикою.

До видатних представників музичного класицизму належать композитори «віденської класичної школи» Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт та Людвіг ван Бетховен, які жили й творили в м. Відні (Австрія). У їхній творчості великі інструментальні жанри сонати, симфонії, концерту пройшли своє становлення і досягли найвищої досконалості. До прикладу, симфонією спочатку називали будь-яке благозвучне поєднання звуків. Пізніше – вступ до танцювальної сюїти, оркестрові вступи до опер. І тільки в період класицизму у творчості композиторів-класиків жанр симфонії набув масштабності та тембрової різноманітності. Процес народження жанру був досить тривалий. Митці багато експериментували над виразовими можливостями оркестру. Так, зокрема, у творах Й. Гайдна звучать імітації звуків природи (симфонії «Ведмідь», «Курка»), дитячих музичних іграшок («Дитяча симфонія»), у симфонії № 9 Л. ван Бетховен увів звучання хору. Йозеф Гайдн, якого вважають родоначальником цього жанру, створив понад 100 симфоній, у Моцарта їх понад 40, у Бетховена – дев'ять.

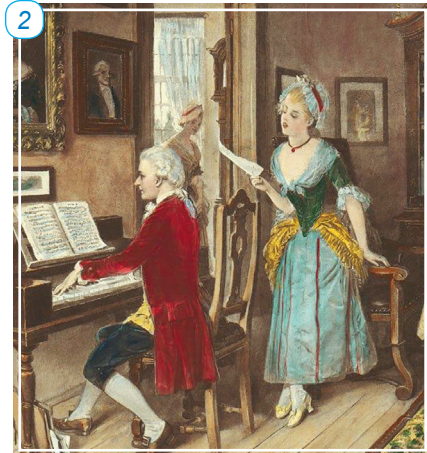
Йозеф Гайдн. Симфонія № 1. Ре мажор (фрагмент). Дитяча симфонія. Людвіг ван Бетховен. Симфонія № 5. Ч. 1. Симфонія № 9. Ч. IV (фрагмент «Ода до радості»).

Опиши емоції, що викликала музика.

1 – Невідомий художник.
Франц Йозеф Гайдн
диригує струнним
квартетом

2 – Карл Рьохлінг.
Моцарт та Алоїзія Вебер

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Симфонія, концерт – жанри інструментальної оркестрової музики. Твори мають великий обсяг і складну будову. Симфонію виконує симфонічний оркестр, концерт – соліст (або солісти) з оркестром перед великою аудиторією. Соната – жанр камерної інструментальної музики (для виконання одним чи кількома інструментами). У творчості композиторів-класиків ці жанри набули найбільш досконалої циклічної форми (сонатно-симфонічний цикл), де частини циклу розташовані в певному порядку й утворюють художню цілісність, відображаючи різні боки життя – драматичний, ліричний, жанрово-побутовий.

Скрипаль з оркестром

Переважно музика таких жанрів відтворює картину людського життя в усіх його проявах, контрастах: енергійні дії можуть змінюватися ліричним спогляданням чи глибокими роздумами, серйозність – переростати в жарт. Музичні образи можуть характеризуватися різнобічно, вступати у взаємодію між собою, переплітатися, перетворюватися... Так поступово – від частини до частини – розгортається музична драматургія сонатно-симфонічного циклу.

I частина	II частина	III частина	IV частина
Швидко (сонатна форма) Енергійно, схвильовано	Лірично, світло, спокійно або сумно й зосереджено	Жваво (менуєт або скерцо) Танцювально	Швидко (сонатна форма) Енергійно, часто урочисто, святково

Схема сонатно-симфонічного циклу

У творчості композиторів-класиків сформувався звичний для нашого часу склад симфонічного оркестру, так званий класичний склад.

Проаналізуй черговість емоційних образів у частинах сонатно-симфонічного циклу. Які особливості жанру «концерт» тобі відомі? Пригадай і назви групи музичних інструментів, що входять до складу симфонічного оркестру. Назви відомі тобі музичні інструменти, порівняй їхні тембри.

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Однією з найвідоміших у світі є Симфонія № 40 соль мінор Вольфганга Амадея Моцарта. Перша частина за класичними правилами написана в *сонатній формі*. Розвиток музики в такій формі можна порівняти з дією у драматичному творі. Спочатку композитор знайомить нас з основними дійовими особами – музичними темами, – головною і побічною партіями, які зазвичай контрастні. Це – ніби зав'язка драми. Потім дія розвивається, загострюється, досягає кульмінації, після чого приходить розв'язка. Отже, сонатна форма складається із трьох основних розділів: експозиція, розробка, реприза.

Вольфганг Амадей Моцарт. Симфонія № 40 (Ч. I).

Поміркуй, які зміни відбулися в музиці репризи порівняно з експозицією. Зверни увагу, як реприза сонатної форми сприяє врівноваженості, завершеності музичних вирвань у розробці, що надає цілісності, гармонійності організації всієї побудови частини I. Вибери з наведених характеристик ті, що відповідають емоційному стану частин сонатної форми: «тривожна», «трепетно-схвильована», «занепокоєна», «енергічна», «світла», «м'яка», «витончена».

Експозиція

показ, експонування основних тем

Розробка

розвиток основних тем

Реприза

Завершення музичної дії (видозмінений повтор композиції)

Схема сонатної форми

2. У творчості Л. ван Бетховена жанр сонати за значущістю піднявся до рівня таких складних, як симфонія та опера. Адже у фортепіано він нерідко «втілював» звучання оркестру. Цей інструмент був завжди поруч, йому композитор зв'язав натхненні думки, які переповнювали його, у фортепіанних сонатах композитор проникливо відтворив внутрішнє життя людини, світ її переживань і роздумів. Саме в них він безпосередньо виражав те, про що думав, щоразу по-новому висвітлюючи різноманітні грані людської душі. Назва восьмої сонати «Велика патетична соната» належить самому композитору. «Пафос» у перекладі з грецької означає «відчуття», «емоція».

Людвіг ван Бетховен. Соната № 8 «Патетична». Ч. 1.

Чи відповідає музика частини I сонати її назві? Поясни. Чи є щось спільне між темами вступу та головної партії? Як відбувається розвиток сонатної форми? Як побудовано музичну драматургію твору (де відбувається зав'язка музичної оповіді, кульмінація, завершення)?

Упродовж багатьох століть в Україні склалася традиція православного співу а cappella. Мабуть, цілком закономірним є те, що в часи класицизму в Україні розквітнув і досяг вершини **хоровий концерт**. Це великий циклічний твір переважно для чотириголосного хору, в основу якого покладено контраст звучання хору й невеликих ансамблів чи солістів. Його можна порівняти із симфонією щодо глибини розкриття образів та їх розвитку. До найвищих художніх досягнень у хоровій музиці належать хорові концерти *Максима Березовського, Артемія Веделя та Дмитра Бортнянського*. Діяльність цих композиторів є однією з вершин української професійної музики епохи бароко – класицизму. В їхніх творах звернення до вічних категорій добра і зла, життя і смерті, морального очищення і бездуховності людини.

Максим Березовський. Хоровий концерт «Не отвержи мене во время старости» (фрагменти).

Які емоції наповнюють тебе під час слухання твору (спокій, ліричність, ніжність, провітленість, прозорість, стриманість, туга)? Які образи втілено? Чи простежується основна ознака концерту – зіставлення епізодів, що виконуються вокальним ансамблем і хором? Поясни. Доведи або спростуй, що цей хоровий концерт належить до творів духовної музики. За схемами порівняй музичну драматургію в сонатно-симфонічному циклі (с. 103) та хоровому концерті М. Березовського.

	Adagio (I)	Allegro (II)	Adagio (III)	Moderato (IV)
Характер	Лірико-філософський, похмуро-стриманий	Схвильовано-драматичний	Лірично-споглядальний, душевний	Лірико-драматичний, нестримний

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Узагальни ознаки класицизму в музиці та інших видах мистецтва.
- Які жанри камерної та симфонічної музики розвинулися в період класицизму? Що нового привнесли композитори-класики в ці жанри?
- Поміркуй над словами Л. ван Бетховена: «Музика повинна викрешувати вогонь із грудей людини». Знайди підтвердження вислову у творчості композитора.

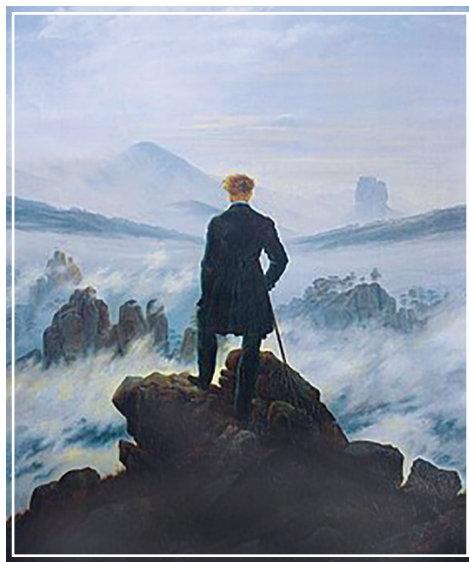
Робота з додатковими джерелами інформації

- Проект «Класична музика і сучасність»: досліди творчість Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена. Поцікався популярністю їхньої музики в наш час і зроби свої припущення щодо секретів її довголіття.
- З'ясує, чому Максима Березовського вважали українським Моцартом, а його прізвище виکارбуване золотом на мармуровій плиті, що прикрашає стіну Болонської філармонічної академії, і стоїть у тому почесному списку наступним після Моцарта.
- У період класицизму з'явився новий музичний інструмент – фортепіано. Винайшов його 1711 року італійський майстер Бартоломео Крістофорі. Частина конструкції інструменту успадкував від попередників – клавесина і клавикорда. Новим у нього був спосіб видобування звуку: під час натискання на клавішу спеціальний механізм приводив у дію обтягнутий повстю молоточок, який ударяв по струні; коли клавішу відпускали, демпфери (пристрої для гасіння коливальних) зупиняли звучання. У результаті гри на такому інструменті можна було отримати звуки різної гучності. Інший майстер – парижанин Себастьян Ерар – винайшов педалі, завдяки яким збільшилися технічні та звукові можливості інструмента. На дозвіллі досліди тему «Клавішні музичні інструменти: від давнини до сучасності» і презентуй результати дослідження.

Рояль Бетховена

РОМАНТИЧНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Каспар Давид Фрідріх. Мандрівник над морем туману

Романтичний... Який це, на твою думку? Мабуть, мрійливий, закоханий, емоційний, який приваблює та захоплює своєю незвичайністю й таємничістю. Саме такі характеристики художніх образів притаманні творам мистецтва в стилі **романтизм**, який на початку XIX ст. прийшов на зміну чіткому, урівноваженому, композиційно досконалому класицизму. Романтизм яскраво виявився в музиці, літературі та живописі, розкривши чарівний світ різноманітних людських почуттів, переживань, фантазій і сподівань. Романтизм розширив горизонти мистецтва, збагативши його скарбами фольклору, розкривши національні риси: митці захоплювалися народними звичаями та проявами «національного духу». Це був «бунт проти розуму, бунт проти раціоналістичних абстракцій».

Твори романтичного живопису сповнені патріотичними, суспільними прагненнями, що яскраво втілено в картині *Ежена Делакруа* «Свобода, що веде народ». Або споглядальних, меланхолійних настроїв окремої людини наодинці з величчю природи, як у творах – «пейзажах душі» *Каспара Давида Фрідріха*.

Тема природи є однією з провідних у творчості романтиків. Образ природи уособлює душевний стан героя і часто забарвлений почуттям дисгармонії з дійсністю. Художники-романтики гостро відчували взаємозв'язок між гармонійним світом одухотвореної природи і складним світом людської душі. В образотворчому мистецтві романтизму природа віддзеркалює людські переживання та пристрасті, тривожні сні й туманні мрії. Об'єктом зображення романтичних картин часто стає вечір або ніч. Ця частина доби для людини – таємниця, це час не тільки для сну, а й для роздумів.

Який колорит обрав К. Д. Фрідріх для своєї картини? Як ти поясниш його вибір? Яким є образ Свободи, що веде народ? Поміркуй над змістом картини. Про що думки пастушка? Якими засобами живописець відтворив глибину простору? Які ознаки романтизму простежуються в образі українського хлопчика?

1 – Ежен Делакруа. Свобода, що веде народ;

2 – Василь Штернберг. Пастушок

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Найяскравіше риси стилю романтизм виявилися в музиці, літературі та живописі.

Його характерними ознаками є:

- заперечення раціоналізму й відмова від суворої нормативності в художній творчості;
- культ почуттів людини; увага до особистості, її індивідуальних рис;
- неприйняття буденності й звеличення високих почуттів;
- повернення до народних звичаїв, традицій та захоплення фольклором;
- схильність до мрійливості, фантазій, ідеалізації.

Улюбленим героєм романтиків була людина самотня, пристрасна й недосконала, яка діє в надзвичайних обставинах, змінює себе та життя навколо, і навіть свою загибель перетворює на перемогу незламного духу.

Портретному жанру живопису романтизму властива артистична свобода, тяжіння до контрастів освітлення й кольору. Італійський художник *Франческо Хаес* створив образи, що вирізняються витонченістю ліній та барв. На його ліричному полотні «Меланхолія» панує гармонія між постаттю молодої жінки і предметним світом, що її оточує. Світло ніжно торкається її юного тіла, переливається на складках одягу, грає на пелюстках квітів, проте не може приховати сумного настрою жінки. У картині *Костанс-Марі Шарпантьє* самотня фігура жінки ніби застигла, охоплена невимовною тугою. А в жанровій картині українця *Миколи Пимоненка* дві дівчини в очікуванні дива: ворожать, підсвічують вогнем і вдивляються в химерні тіні, гадаючи й фантазуючи, на що схожі контури шматків топленого воску, що віщує їм доля.

Порівняй однойменні картини. У якій з них відчувається сум, а в якій – відчай? Поясни. Яку роль відвела Шарпантьє природі на своїй картині? Сучасники Ф. Хаеса вважали, що в його картині присутні елементи театральності. Що вони мали на увазі? Які предмети на полотні доповнюють настрої молодої жінки? Опиши словами художника вирази обличчя сумної і радісної людини. Поясни, як М. Пимоненку вдалося створити атмосферу чарівності й таємничості.

Микола Пимоненко. Різдвяне ворожіння

1 – Франческо Хаес. Меланхолія;

2 – Костанс-Марі Шарпантьє. Меланхолія

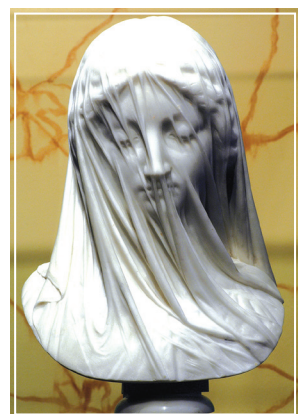
Рафаель Монті. Сон скорботи і радість мрії.

Луї-Ернест Барріа. Природа, що розкривається перед наукою

Томас Ріджвей Гулд. Західний вітер

Джованні Страцц. Діва Марія

Скульптурі романтизму притаманні всі характерні риси цього стилю. Ключовою стала ідея руху, продовження миті у вічності, тема розвитку, боротьби, мінливості. Геніальні витвори, що дивують уже не одне покоління, насичені емоціями, сильними почуттями – вони немов дихають. Майстри створювали з мармуру, граніту чи бронзи такі дивовижні речі, що здається, ніби ці тверді, безживні матеріали були в них у руках м'якими та піддатливими, як пластилін. Це змушує замислитися: як холодний камінь може відтворювати таку приголомшливу ілюзію живого тіла?

Про картину Вільяма Тернера «Дощ, пара і швидкість» відомий англійський пейзажист Джон Констебл сказав: «Тернер перевершив сам себе; він ніби пише кольоровою парою – так безтілесно і повітряно...». Уздовж річки Темзи крізь туманний дощовий морок з великою швидкістю мчить потяг. Ще мить – і порине в туман ледь видимий міст, одинокий човник і навіть берег річки...

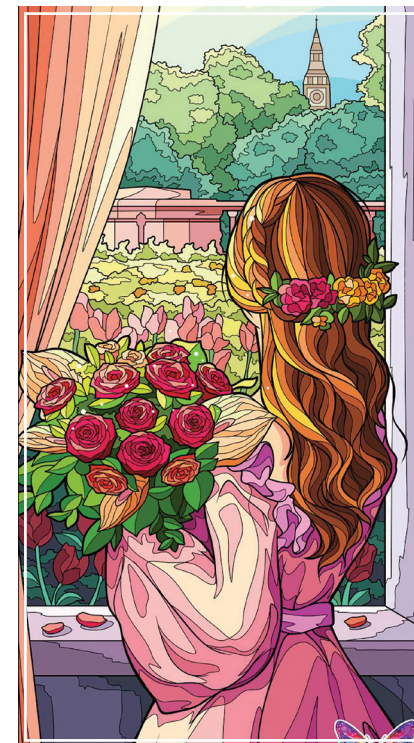
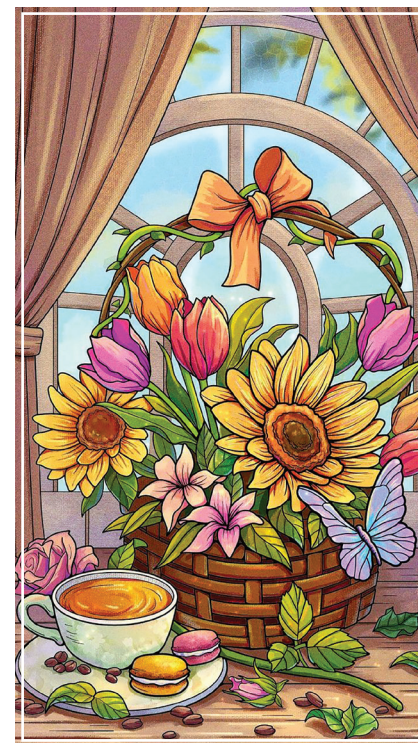
Опиши свої враження від майстерності скульпторів. Як вдалося художнику об'єднати на одному живописному полотні і дощ – явище природи, і пару – стан речовини, і швидкість – фізичну величину? Який вид перспективи застосував митець для своєї композиції?

Вільям Тернер. Дощ, пара і швидкість

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Створи у твоєму улюбленому жанрі образотворчого мистецтва тематичну композицію з мотивом романтизму (*художня техніка та матеріали за вибором*).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. До яких тем зверталися у своїй творчості митці романтизму?
2. Вислови свої думки щодо слів французького письменника Стендаля: «В усіх видах мистецтва необхідно самому випробувати ті відчуття, які хочеш викликати в інших».
3. Чи погодишся ти, що романтики живуть більше в мріях, а не в реальності, це люди, схильні до роздумів, до ідеалізації інших людей і життя? Поміркуй над позитивами й негативами світосприйняття людини-романтика.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Експедиція за натхненням «Романтичні відображення: мистецтво почуттів та краса природи», «Природа як джерело емоцій» «Стихії природи: сила і гармонія», «Магія сутінків та світанку».
2. Організуйте та здійсніть прогулянку мальовничими місцями (парк, гори, берег річки тощо). Під час неї спробуйте знайти відповіді на питання: «Що через природу ми можемо відчути? Як ми можемо передати свої відчуття та емоції через мистецтво?».
3. Спостерігайте за природою. Виконайте ескізи, етюди або словесні нотатки чи зробіть фотографії.
4. Інтегруйте романтичні ідеї в сучасний контекст своїх творчих робіт. Для цього обов'язково використовуйте елементи романтизму (драматичне світло, глибокі контрасти, деталізація природи та інше).

МУЗИКА РОМАНТИКІВ

Особлива здатність музики – вплив на людину через сферу почуттів, і музика всіх епох підпорядкована цій закономірності. Але романтики перевершили всіх своїх попередників за значенням у їхній музиці ліричного начала, за силою та досконалістю передачі глибин внутрішнього світу людини, найтонших відтінків її настроїв. Завдяки тому, що музика глибоко й проникливо розкриває багатий внутрішній світ людини за допомогою арсеналу її виражальних засобів, саме вона в епоху романтизму посіла чільне місце серед інших видів мистецтва.

У музиці панує тема кохання, бо саме цей душевний стан найбільш багатосторонньо й повно відбиває всі глибини та нюанси людської психіки. Можливо, саме тому в той час надзвичайного розквіту набула вокальна лірика, зокрема романс та його різновиди: балада, елегія, баркарола, серенада. В Україні романси називали також солоспівами.

Пригадай, що тобі відомо про цей жанр.

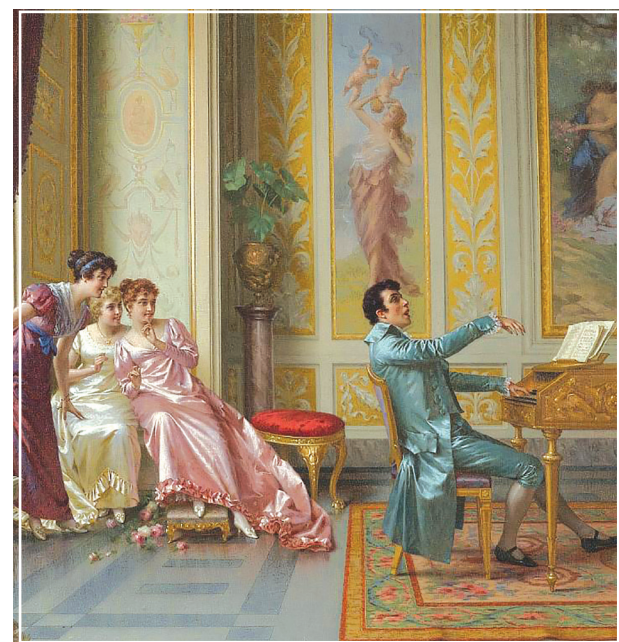
Романс – це ліричний твір, що зазвичай втілює переживання, пов'язані із закоханістю. У ньому однаково значущі слово й музика: мелодія, тісно пов'язана з віршованим текстом, відбиває загальний його характер і поетичну структуру. Інструментальний супровід часто є рівноправним з вокальною партією, елементом єдиного цілого. У більшості романсів, незалежно від країни, де вони народилися, переважає тема кохання, мрії людини про щастя. У домашньому музикуванні романси виконували під акомпанемент фортепіано або гітари, інколи співали в ансамблі.

Франц Шуберт. «Серенада». «Дивлюсь я на небо» (вірші Михайла Петренка). Микола Лисенко. Дует «Коли розлучаються двоє» (вірші Генріха Гейне).

Визнач романтичні ознаки творів вокальної музики.

Вітторіо Регіаніні. Романтика

Ежен де Блаас. Серенада

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для втілення найтонших чуттєвих відтінків та образів якнайкраще підходили жанри невеликих форм: камерні вокальні та інструментальні (камерні й оркестрові). Тому саме в епоху романтизму вони набули небувалого розквіту. У них розкривалися різноманітні характерні образи, зокрема «музичні» портрети та пейзажі, з різними емоційними станами.

Вокальні

романс, пісня, балада, елегія, баркарола, серенада, солоспів

Інструментальні

музичний момент, балада, етюд, ноктюрн, скерцо, пісня без слів, прелюдія, рапсодія

Пригадай і схарактеризуй відомі тобі музичні жанри.

Тема любові, яка посідає панівне місце в мистецтві романтиків, не обмежується мотивами сердечної прихильності до особи іншої статі, а ототожнюється із широким колом почуттів. Зокрема, крізь творчість усіх композиторів-романтиків наскрізною ниткою проходить тема любові людини до Батьківщини, свого народу. Композитори писали оригінальні авторські твори, у яких звучали яскраві інтонації, звороти, ритми, притаманні зразкам музичного фольклору. Побутові народно-жанрові епізоди, національний колорит охоплюють музичне мистецтво епохи романтизму.

Пригадай твори Антоніна Дворжака, Фридерика Шопена та Ференца Ліста, якими вони прославили свій народ, віддали шану своїй Батьківщині.

«Слов'янські танці»

«Полонез»

«Мазурка»

«Угорська рапсодія»

Міхал Огінський. Полонез «Прощання з Батьківщиною».

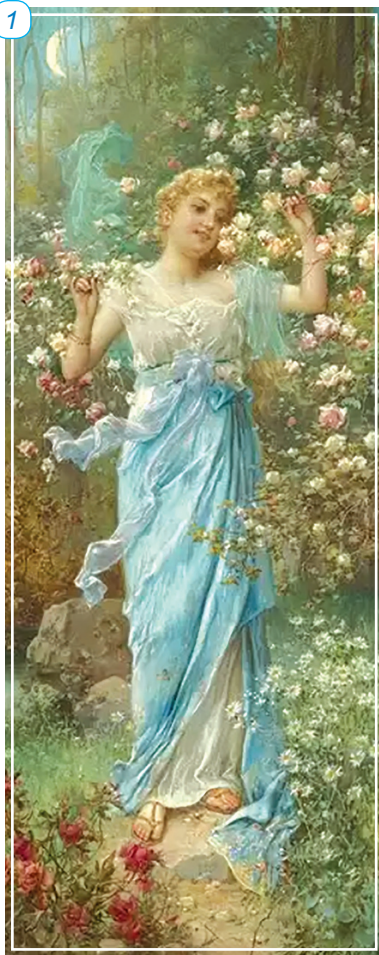
Які почуття втілює М. Огінський, який був змушений назавжди покинути Батьківщину? Як у творі передано колорит польського танцю полонез? Як за допомогою фактури композитор змінює характер музики в середній частині? Як будова твору допомагає йому втілити художній задум? Чому, на твою думку, картина К. Д. Фрідріх має назву «Етапи життя»?

Каспар Давид Фрідріх. Етапи життя

1

Ханс Зацка. Дарунки флори

Як Т. Жеріко вдалося відтворити атмосферу щойно завершеного бою на картині «Поранений кірасир» (2)? На ній – триумф перемоги чи сум'яття військового, що залишає поле бою?

На картині «Офіцер кінних єгерів імператорської гвардії, що йде в атаку» (3) простежується спокій чи напруженість, статика чи динамічність композиції? Доведи. Які барви переважають на полотнах?

Теодор Жеріко:
2 – Поранений кірасир;
3 – Офіцер кінних єгерів імператорської гвардії, що йде в атаку

Подібно до образів любові, образ природи уособлює душевний стан героя і часто забарвлений почуттями. Для митців-романтиків природа була особливою цінністю, її вільна й нескорена стихія заворожувала, збігалася з людськими пристрастями, викликала поклоніння. Інша тема – фантастики стала справжнім відкриттям у музиці. Митці активно працювали над створенням казково-фантастичних героїв і передачею їх образів за допомогою різноманітних елементів художньої мови. Вони активно досліджували народну спадщину – перекази, легенди, казки.

Роберт Шуман. «Порив» (із циклу «Фантастичні п'єси»).

Едвард Гріг. Ранок. У печері гірського короля (із сюїти «Пер Гюнт»).

Визнач емоційні стани, характери, музичні образи п'єс.

Митців-романтиків захоплювали непересічні люди з пристрастним характером, яких вони зображували в моменти надзвичайного напруження духовних сил. Звертаючись до драматично-гострих ситуацій, зокрема й тем революційної боротьби, до історичного минулого, героїчних легенд, романтики знаходили в них образи для своїх творів.

Фридерик Шопен. Етюд № 12 С minor («Революційний»).

Який із творів Теодора Жеріко суголосний за емоціями з Етюдом № 12 Фридерика Шопена? Поясни.

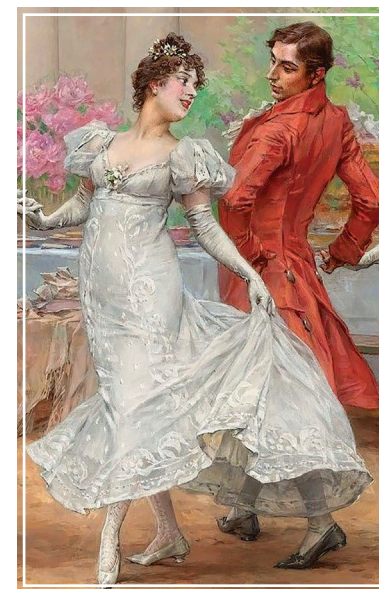
Прочитай вірші. Поміркуй, які мелодії та супровід можуть бути в романсів на ці поетичні тексти.

Ти до мене прийшла не із казки чи сну,
І здалося мені, що стрічаю весну.
Ти явилась мені – і здалося, що світ
Помолодшав навколо на тисячу літ.
Скільки ніс я для тебе тривог і тепла.
Але ти, як весна, стороною пройшла.

Василь Симоненко

Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба, і радість, і любов моя?!
Задзвеніли струни ще ніжніш-ніжніш...
Мабуть, ти до мене думкою летиш,
Мабуть, ти це в'єшся у душі моїй
І крилом черкаєш срібні струни в ній.

Олександр Олесь

Фридерик Кемерер. Менует

Спробуй створити власну добірку ліричних творів: «Меланхолія», «Душевний порив», «Елегійні мотиви» тощо.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. До яких тем зверталися у своїй творчості композитори романтизму?
2. Назви інструментальні та вокальні жанри, які були популярними в композиторів-романтиків.
3. Пригадай ліричні вокальні твори (романси або подібні до них), якими ти захоплюєшся. За бажання виконай їх.
4. Поміркуй та обговори з однокласниками, чи погоджуєтесь ви з такою думкою: *Романтизм і його сутність певною мірою перегукуються із середніми віками (романське мистецтво) – епохою доблесних лицарів і прекрасних дам. Тоді ж були популярні фантастичні сюжети з добрими і злими чарівниками, високе ідеальне кохання та лицарські подвиги.*

Фридерик Сулакруза

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Поцікався популярністю жанру «романс» у наш час. Зроби аудіодобірку сучасних романсів та поділися результатами своїх досліджень з однокласниками та однокласницями.
2. Створи фотосесію «Романтичні образи моїх сучасників» або селфі «Я – романтик!».
3. **Колективний проєкт** (створення артбуку) «Відлуння романтизму в музиці». За медіатекстами дослідіть особливості стилю «романтизм», зосереджуючись на його центральних темах – чутливості, піднесенні природи, пошуках свободи та духовності. Проаналізуйте та порівняйте твори композиторів-романтиків та романтичні твори митців сучасності. Цікаві факти та власні висновки оформіть у зміст артбуку.

РОМАНТИЗМ В ОСОБИСТОСТЯХ

Ежен Делакруа. Шопен і Жорж Санд

він здобув гучну славу – перед ним схилялися артисти, поети, музиканти, висловлюючи публічно своє незмірне захоплення. Уся багатобарвність романтичного світовідчуття, усе те, що зазвичай вимагало для свого втілення монументальних композицій (симфоній або опер), у Шопена виразилося у фортепіанній музиці.

У його творчості нове життя отримали більшість інструментальних жанрів. Зазвичай вокальний жанр *балада* перетворився на великий інструментальний твір. Стали самостійними та самодостатніми такі жанри: *скерцо*, що раніше було частиною циклу; *прелюдії*, які в старовинній музиці завжди були вступом до якогось твору; *етюди*, що застосовувалися тільки для розвитку виконавської техніки. Нового життя та глибокого художнього змісту набули також *шопенівські ноктюрни*, *полонези*, *мазурки*, *вальси*, *експромтти*.

Фридерик Шопен. Ноктюрн № 2, Етюд до мінор «Революційний» ор. 10. № 12 (фрагмент).

Андреа Кефалі. Портрет Паганіні

Ніколо Паганіні. Каприс № 24 для скрипки соло. Ференц Ліст. Юнацький етюд № 4.

Під час слухання капрису простеж за змінами теми у варіаціях. Що нагадує музика етюду Ф. Ліста – портрет, пейзаж, батальну сцену чи інше? Поясни.

Пригадай і назви найвідоміших митців – представників різних епох та стилів.

У XIX ст. в часи розквіту стилю «романтизм» засяли музичні таланти композиторів і виконавців у різних країнах Європи, які подарували світу перлини романтичної музики.

Польського композитора *Фридерика Шопена* називають «поетом, душею фортепіано». Ще за життя

Тарас Шевченко. Почаївська лавра з півдня

З непорушною вірою в людину, у непромишляльність прийдешньої свободи та перемоги правди на землі входив у життя й мистецтво *Тарас Шевченко*. Саме в епоху романтизму відбулося становлення його як художника, поета і громадянина. Його графічні й живописні твори – портрети, пейзажі, міфологічні, історичні та побутові сцени – були цілком охоплені духом романтизму. «Я люблю або, краще сказати, обожаю все прекрасне як у самій людині, починаючи з її прегарної зовнішності, так само, якщо не більше, і піднесене, витончене творіння розуму і рук людини», – писав Тарас Шевченко. Хороший портретист за зовнішністю людини вгадує її внутрішній світ і знаходить потрібні засоби для передачі його у своєму творі. Міміка обличчя героя дуже багата, на ньому відбиваються всі душевні переживання та настрої. Радість і горе, сміх і плач, посмішка, біль, захват, презирство, відраза та інші почуття викликають зміну виразу обличчя людини.

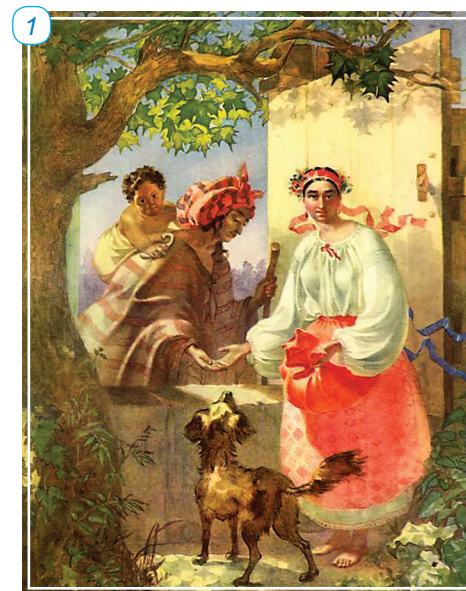
На високий щабель в українському малярстві підносить Шевченко побутовий жанр, якому майстер надав особливої колоритності та описовості. Складається враження, що він не малює, а «розповідає» фарбами цікаві історії з народного життя.

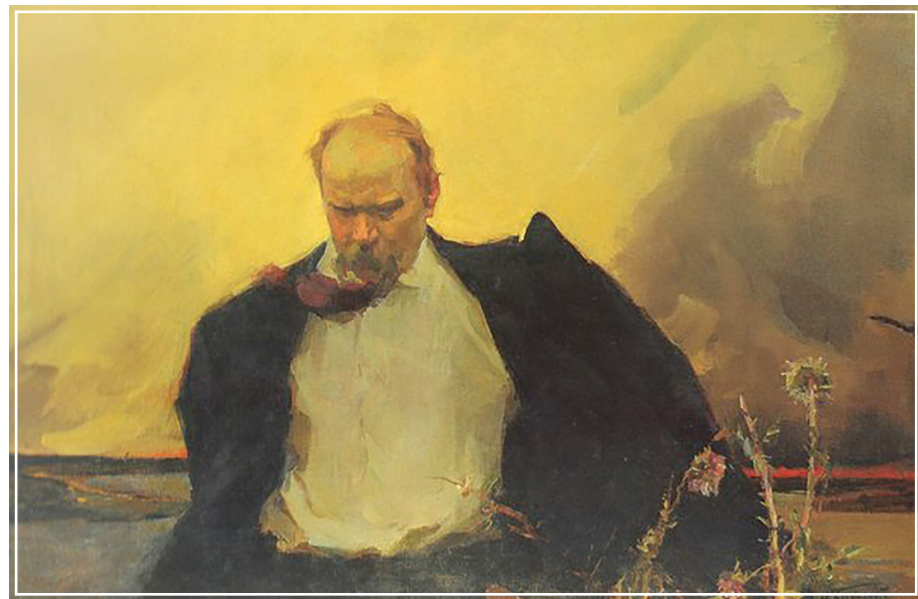
Про що можна дізнатися з пейзажу Т. Шевченка? У чому романтичність образу жінки на портреті? Яку історію з народного життя хотів розповісти автор у творах «Циганка-ворожка» і «Катерина»? Яке колірне вирішення Шевченко дібрав для створення образу ворожки з дитиною і дівчини? Про що, на твою думку, розповідає циганка дівчині? Чи можеш ти вловити настрої персонажів картин за їхніми поглядами, нахилом голови, жестами, мімікою?

Тарас Шевченко. Портрет кн. Кейкуатової

Тарас Шевченко: 1 – Циганка-ворожка; 2 – Катерина

Михайло Дерезус. «Думи мої, думи мої»

1. «Заповіт» Тараса Шевченка сьогодні ми можемо чути в різних музичних інтерпретаціях. Мелодія до твору, яку написав полтавський учитель, композитор-аматор *Гордій Гладкий*, є улюбленою в народі, майже народною піснею. *Михайло Вербицький*, автор Державного гімну України, створив монументальний, героїко-епічний «Заповіт» у виконанні оркестру, соло басу і двох хорів – мішаного й чоловічого. *Микола Лисенко* створив хор «Заповіт» в іншому ключі – елегійному, ліричному.

Георгій Гладкий. Заповіт. Михайло Вербицький. Заповіт. Микола Лисенко. Заповіт.

Порівняй музичне втілення поезії Кобзаря різними композиторами. У якому з прослуханих творів звучать урочисті, волелюбні інтонації? Якими хоровими засобами це досягається? Який з хорів нагадує думу? Поясни свій вибір. Поцікався, скільки музичних творів написав Микола Лисенко на тексти Тараса Шевченка; чи звучить поезія Кобзаря в репертуарі сучасних виконавців.

2. Пригадай, що таке аранжування, обробка, транскрипція, оркестрування, інструментування в музичному мистецтві. Поміркуй, до якого із цих видів належить прослуханий твір. Порівняй оригінальний твір Н. Паганіні з фортепіанною версією Ф. Ліста та рок-виконанням.

Ніколо Паганіні – Ференц Ліст. Етюд № 6 ля мінор (варіації) (академічне та рок-виконання).

«СТОЇТЬ ТОПОЛЯ»

Музика *Олександра Осадчого*, вірші *Вадима Крищенка*

1. Стоїть тополя, наче доля,
Яка вросла у родовід,
Гілками синє небо коле,
Збирає горлицю в політ.
Стоїть тополя на роздоллі,
Легенда пам'яті жива
І листям промовля поволі
Святі Шевченкові слова.

Приспів:

Тополя, тополя, глибоке коріння,
Політ журавлиний її верховіть.
Тополя, тополя, задума осіння
В очах мого серця, як матір, стоїть.

2. Стоїть тополя, день світає
В її потрісканій корі.
Стоїть однецька, виглядає
Своїх синів з крутих далів.
Стоїть тополя, не старіє,
Її обходить часу мить.
І я втішаюсь, і радію,
Що корінь з нею в нас один.

Приспів (2)

Тарас Шевченко. Тополя

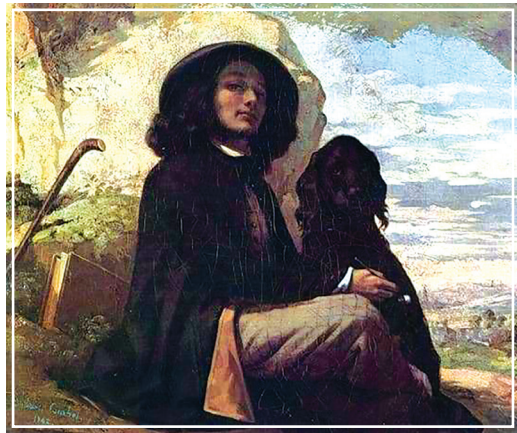
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Чим збагатили інструментальну музику Ф. Шопен, Н. Паганіні та Ф. Ліст?
2. Одного разу на запитання, яким словом визначається головний настрій усіх його музичних творів, Ф. Шопен відповів, що в його рідній мові є таке слово – «жаль» (*zal*). І в ньому прихована ціла гама почуттів – «від скарги й жалю до ненависті», від «скорботи до невблаганної загрози, що накипає в глибині серця». Чи погоджуєшся ти із цим? Поясни.
3. Поміркуй, чому творчості Т. Шевченка притаманні риси романтизму.
4. Спробуй створити мелодію до улюбленого вірша Т. Шевченка або графічну композицію за мотивами творів Кобзаря.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Поцікався різними обробками та аранжуваннями творів композиторів-романтиків; легендами, пов'язаними з творчістю Н. Паганіні.
2. Досліди жанрову палітру творів – музичних, а також інших видів мистецтва, пов'язаних із поезією Т. Шевченка. Які сучасні українські співаки й творчі колективи виконують пісні на вірші Великого Кобзаря?
3. На дозвіллі прочитай повісті Т. Шевченка «Музикант» і «Художник», знайди його цікаві спостереження щодо класичної музики.

«ПРАВДА ЖИТТЯ», АБО РЕАЛІЗМ У МИСТЕЦТВІ

Гюстав Курбе. Автопортрет з чорним собакою

Якщо заглибишся в художні образи, створені французькими митцями XIX ст., то неодмінно помітиш, що вони зверталися до зображення простих людей з народу. Чому? Бо в ті часи світом ширилися ідеї демократизації та соціальної рівності. «Я не можу малювати ангелів, бо їх ніколи не бачив. Моя задача – показати те, що є справжнім», – зазначав Гюстав Курбе, засновник художнього стилю **реалізм**. Тож, на відміну від художників класицизму та романтизму, представники реалізму прагнули зобразити життя таким, яким воно є, без прикрас. Передавали дійсність у її реальних формах, без ідеалізації та фантазії, з максимальною точністю та об'єктивністю. Образи ж селян, робітників, їхня праця, побут та відпочинок стали джерелом справжнього знання про життя, мораль і культуру.

Якось Г. Курбе помітив двох робітників, які розбивали камінь. Між літнім чоловіком та юнаком він побачив ціле життя, яке й відобразив у своєму творі «*Подрібнювачі каміння*».

Схарактеризуй зовнішність персонажів картин «Автопортрет з чорним собакою» та «Подрібнювачі каміння». Поміркую, яка доля може спіткати зображених людей? Чим особливі композиції картин? Що відрізняє художні образи Курбе від творинь художників-романтиків?

Гюстав Курбе. Подрібнювачі каміння

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Реалізм в образотворчому мистецтві став потужним засобом документування суспільного життя та висловлення соціальної критики. Він вивів звичайну людину на передній план мистецтва та започаткував нові підходи до зображення світу. Основою реалізму стала цікавість художників не лише до формального способу зображення дійсності, але й до соціальних проблем. Митці захоплювалися пейзажем, портретом, побутовими сценами за участі людей з різних соціальних верств. Для реалістичного відтворення використовували різні методи, а саме: ретельне спостереження, детальні замальовки, точний рисунок, уважне вивчення світлотіні, застосування правил перспективи та колористичну відповідність зображень натурі. Із виникненням фотографії з'явилися нові можливості для досягнення більшої точності відтворення дійсності.

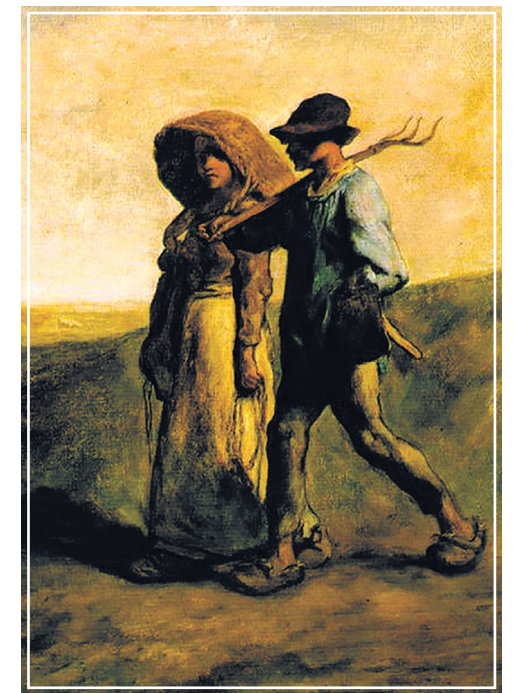
Персонажі полотен *Франсуа Мілле* – селяни та їхнє повсякденне життя, яке нерозривно пов'язане з природою. Вони орють землю, сіють, збирають на полі колоски після жнив, і це не портрети конкретних людей, а збірні образи. Героями картин є люди, які важко працюють, обробляючи землю, автор утілює у своїй творчості повагу до людини-трудівника.

Визнач жанр картин Ф. Мілле. У чому особливість композицій кожного твору? Якому настрою відповідає їхній колорит? Поміркую, чому автор не акцентував увагу глядача на рисах обличчя, не передав чітко емоції своїх персонажів.

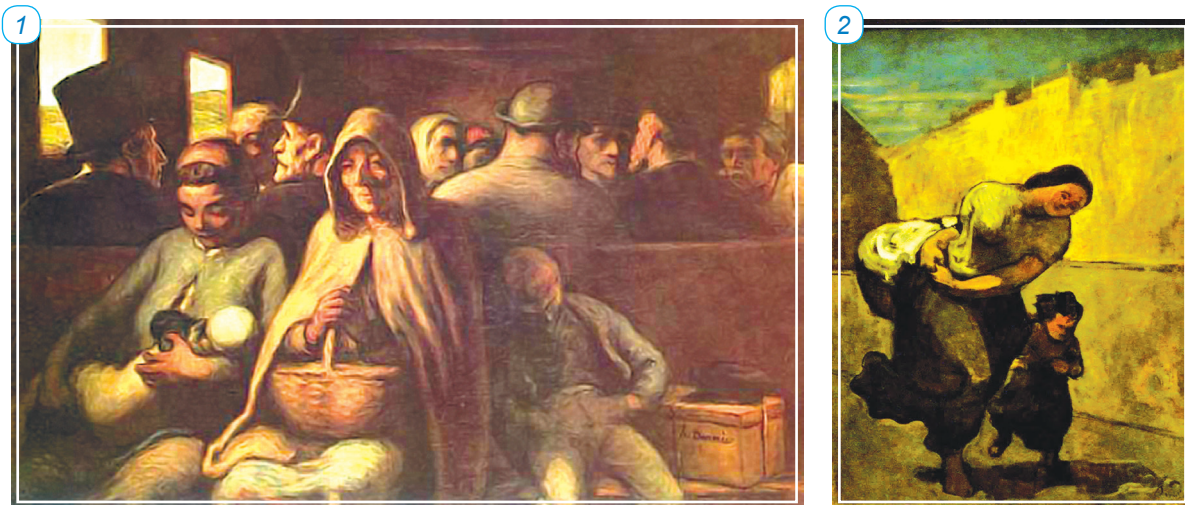

Франсуа Мілле. Сіяч

Франсуа Мілле: 1 – Збиральниці колосків; 2 – Дорога на роботу

Не лишалися поза увагою французьких митців тодішні значущі винаходи, зокрема залізниці. Оноре Дом'є у своїй картині «Вагон третього класу» майстерно передає емоції та стан пасажирів у інтер'єрі вагона потяга. Художник приділяє велику увагу деталям: зношений одяг, втомлені обличчя – усе це підкреслює сувору реальність і тяжкі умови життя простолюду. Через приглушені, темні тони полотна прозирає гнітюча атмосфера бідності та пригнічення.

Оноре Дом'є: 1 – Вагон третього класу; 2 – Ноша (Граля)

Що зробив художник, щоб сфокусувати наш погляд на людях, їхніх позах і виразах облич? Чому автор обрав майже монохромний колорит? Що тобі «розповіли» зображення жінок та дітей першого плану, чоловіків – другого? Якою представлено пралу з дитиною? У чому реалізм зображених сюжетів?

Оноре Дом'є створив своїми карикатурами хронологію історії Франції періоду трьох революцій та зобразив французьке суспільство. Його невсипуще гостре око карикатуриста фіксувало актуальні політичні події та влучно критикувало представників еліти й буржуазний Париж середини XIX століття. Об'єктами для його карикатур були король Луї Філіпп, члени французького парламенту, судді, а також звичайні буржуа, в образах яких

Оноре Дом'є. Законодавче чрево

митець майстерно викривав вади та недоліки людини, показував її самовдоволення та обмеженість, тонко виявляючи характерні риси зображуваного. «Законодавче чрево» – це сатиричне змалювання міністерських лав французького парламенту того часу. Кожного персонажа митець спочатку виконував у скульптурі, потім – в окремих літографіях-портретах, і тільки після цього всі «герої» були об'єднані в загальну композицію. Дом'є на диво точно передав їхні характерні портретні риси, зумівши водночас підкреслити тупість, жадібність, хитрість людей тощо.

Чому Дом'є використав слово «чрево»? Що це говорить про його ставлення до зображених ним людей? Як композиція карикатури впливає на її сприйняття? Яке значення мають деталі в зображенні облич і поз? Яка емоція домінує в роботі – сарказм, злість чи гіркота?

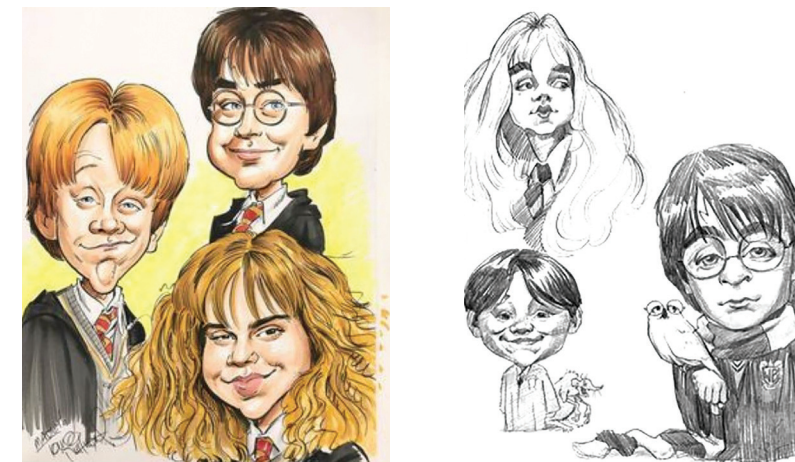

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Різновидом карикатури є шарж. Втім, у карикатурі – переважно сатира, а в шаржі – м'який, доброзичливий гумор.

Хороший карикатурист – це той, хто може виділити головні деталі в рисах об'єкта чи людської натури й спростити форми так, щоб можна було розпізнати зображуваного і щоб це було цікаво і бажано необразливо.

Створи дружній шарж на свого улюбленого кіноперсонажа або на відому тобі людину.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Хто стає персонажами творів образотворчого мистецтва у стилі реалізм?
2. Як у реалістичному мистецтві представлено образ людини?
3. Поміркуй над висловом художника-реаліста Густава Курбе: «Я люблю речі такими, якими вони є... Навіщо шукати у світі те, чого в ньому немає, і силою уяви змінювати те, що в ньому є?». Вислови свої думки щодо нього.

Робота з додатковими джерелами інформації

1. Обери одне з полотен реалістичного живопису. Поміркуй, який музичний твір може посилити його емоційне сприйняття. Добери музичний твір і презентуй свій доробок однокласникам / однокласницям.
2. Проект «Образи сьогодення»: на дозвіллі під час прогулянок чи подорожей звертай увагу на людей, які тебе оточують: на розмаїтість їхньої зовнішності, характерів, професій тощо. Створи власну фотодобірку. Презентуй її однокласникам та однокласницям.

ЕСТЕТИКА РЕАЛІЗМУ: ПРАВДА В ДЕТАЛЯХ

Жан-Батист-Каміль Коро.
Сен-Кантен де Пре

Митці-реалісти прагнули відобразити багатогранність життя, зображуючи складні взаємозв'язки позитивних і негативних явищ у жанрових картинах на тлі природи. Вони не просто «оживляли» краєвиди, додаючи до них людські фігури, а створювали цілісну художню картину, де людина і природа гармонійно поєднані в єдиний образ. Так художники утверджували просту, але глибоку істину: краса оточує нас усюди. Їх більше цікавила не ідеалізована природа, а реальність, що була поруч.

Живописці-реалісти намагалися детально вивчити природу й точно передавати барвами її красу, одночасно зберігаючи свою власну творчу унікальність. Завдяки цьому пейзаж у європейському мистецтві XIX століття поступово перейшов із другорядного жанру в число провідних, нарівні з портретом і побутовим жанром образотворчого мистецтва.

Творам французьких художників Жана-Батиста-Каміля Коро та Теодора Руссо притаманна правдивість та об'єктивність. Природа не здається велич-

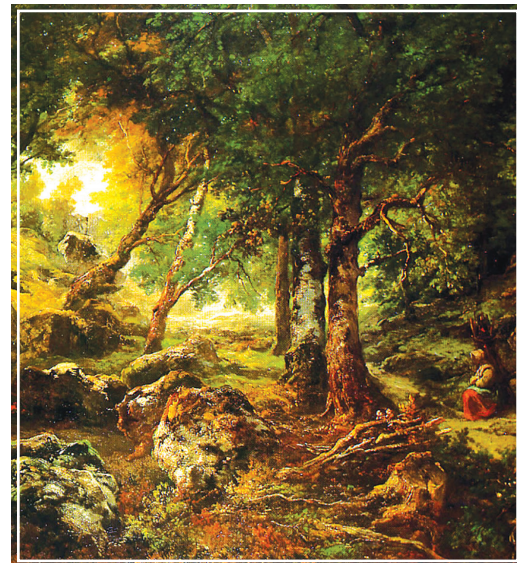
ною і відстороненою, вона близька й зрозуміла людині. Митці приділяють ретельну увагу всім деталям: дуже точно відтворюють будову, породу, масштаби кожного дерева, споруди або постаті людини. Український художник Сергій Васильківський у своїх творах пильну увагу приділяв особливостям національного ландшафту, створенню відчуття «настрою» у природі, світла і повітря.

Що відбувається на картинах? Чому, на твою думку, у пейзажі введено образи людини? Порівняй картини українського та французьких митців. Знайди в них спільні й відмінні риси. Чи можна зарахувати ці твори до реалістичних? Поясни.

Сергій Васильківський. Весняний день на Україні

Теодор Руссо. Лісовий пейзаж

Іван Айвазовський.
Дев'ятий вал

Іван Айвазовський – художник-мариніст і баталіст, який приголомшливо й найбільш реалістично змальовував море. Водночас у його доробку є неймовірно красиві пейзажі українського довкілля. Справжнім віртуозом у відтворенні світла у краєвиді був Архип Куїнджі. Під час експонування картини «Місячна ніч на Дніпрі» для підсилення ефекту місячного сяйва в залі зачиняли вікна й освітлювали картину променем спрямованого на неї електричного світла. Глядачі входили в напівтемну залу – і, як зачаровані, зупинялися перед холодним місячним сяйвом. Мимоволі пригадуються слова Миколи Гоголя: «Чи знаєте ви українську ніч? Вдивіться в неї. З середини неба дивиться місяць. Неосяжний небосхил розсунувся, розгорнувся ще неосяжніше. Горить і дихає він. Земля вся у срібному сяйві. Божественна ніч! Чарівлива ніч!» (М. Гоголь «Вечори на хуторі біля Диканьки»).

Іван Айвазовський.

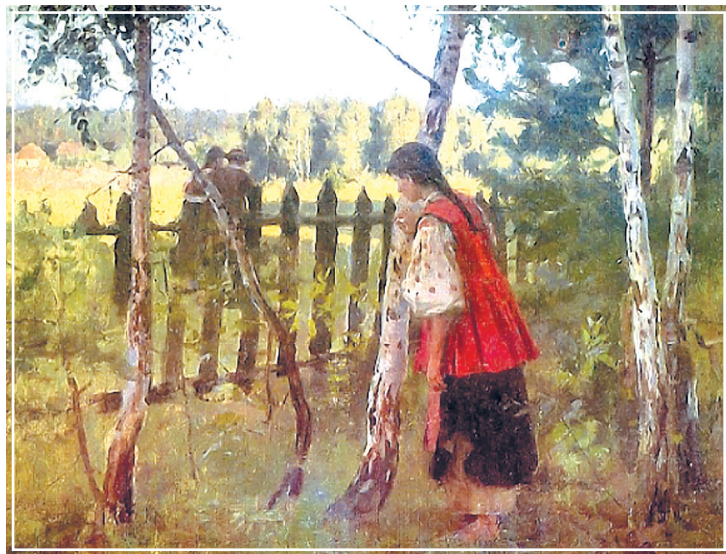

Які емоційні враження від перегляду пейзажів? Порівняй їх.

Архип Куїнджі.
Місячна ніч на Дніпрі

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Микола Пимоненко. Ревнощі

1. На живописних полотнах *Миколи Пимоненка* «оживали» народні звичаї та обряди, художника приваблювали різноманітні – серйозні й жартівливі – сюжети з життя українців. У більшості його творів образний реалістичний сюжет розгортається на тлі мальовничої природи.

Як художнику вдалося передати протиставлення почуттів своїх персонажів серед барв літньої зелені на картині «Ревнощі»? Яке значення має зображення природи для розуміння сюжету? Як втілено реалістичний підхід? До якої соціальної верстви належать персонажі?

2. Живописець *Василь Штернберг* опанував у своїй творчості незвичайне багатство мотивів природи, і саме вона стала для митця тим ідеалом, який він усе життя оспівував на своїх полотнах. Дружба Штернберга з Тарасом Шевченком сприяла його розумінню неповторної краси сільської природи і народних образів. Майстра приваблювала стихія народного життя, він прагнув відобразити українську побутовість.

Спробуй уявити себе на цьому галасливому ярмарку й почути, що обговорює кожна група людей. Чи однаково художник зображує фігури людей на передньому, середньому і дальньому планах? Чому?

Придивися до персонажів і спробуй розрізнити їх за родом діяльності та соціальною належністю. Для чого *В. Штернберг* увів у композицію зображення тварин? Поміркуй.

Василь Штернберг.
Ярмарок на Україні

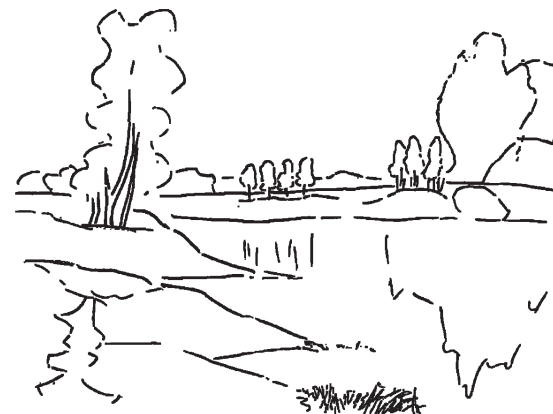

«Засумую я» (музика *Л. Остапенко*, вірші *М. Ткача*) (за бажання).

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (за бажання)

Створи пейзаж у реалістичній манері «Милий серцю краєвид».

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У яких видах та жанрах образотворчого мистецтва найяскравіше виявилися риси реалізму? У чому вони полягають?
2. Порівняй твори побутового та пейзажного жанрів художників різних епох.
3. Поміркуй над висловом Жана-Батиста-Каміля Кору «Прагнучи дуже сумлінно передати природу, я ні на хвилину не втрачаю хвилювання, що мене охоплює. Реальність – частина мистецтва; її доповнює почуття».

Робота з додатковими джерелами інформації

Здійсни віртуальну подорож до Національного художнього музею України, ознайомся з колекцією творів у романтичному або реалістичному стилі. Обери твори, що справили на тебе особливе враження, поділися результатами дослідження з однокласниками та однокласницями.

МІЖ МИНУЛИМ І СУЧАСНІСТЮ

Михайло Микешин. Пам'ятник Б. Хмельницькому в Києві

Сильвестор Косів, а також інтелігенція й політична еліта того часу.

Скульптурний образ Богдана Хмельницького на коні височіє на Софійській площі в Києві. Реалістичний портрет гетьмана Михайло Микешин створив завдяки ретельному опрацюванню історичних джерел: скульптор ознайомлювався з різними портретами Богдана Хмельницького, зразками військового одягу, зброї того часу, тісно співпрацював і консультувався зі знавцем української старовини, істориком Володимиром Антоновичем. Кінь також мав бути саме такий, на якому їздив Хмельницький: витривалий, надійний у бою і відданий своєму господареві. Тому за розпорядженням козачого генерала для реалістичного відтворення саме такого образу коня скакунів приводили просто в майстерню скульптора.

Порівняй образ гетьмана в різних видах образотворчого мистецтва, схарактеризуй загальний настрій творів. Поміркуй і доведи, що вони належать до реалізму.

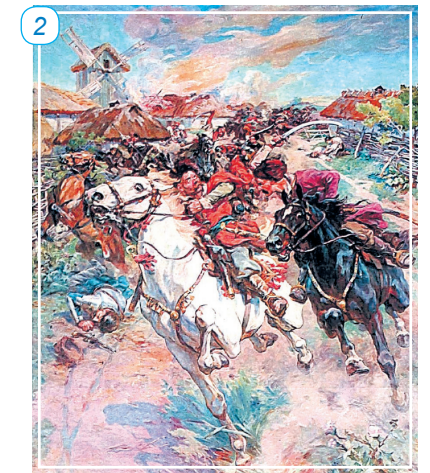
Микола Івасюк. В'їзд Богдана Хмельницького до Києва 1649 р.

Мистецтво має унікальну здатність – через художні образи інтерпретувати історію країни чи народу. Сюжети творів мистецтва історичного жанру можуть по-особливому ознайомлювати нас з історичними подіями, видатними особистостями світу та України. Нам, українцям, – допомагати зрозуміти, як відбувалося становлення української ідентичності, поглиблювати знання про культуру та побут різних епох. Вивчаючи історичні події через мистецтво, ми можемо порівнювати їх із сьогоденням та прогнозувати можливості сценарію розвитку майбутнього.

Історична тематика була однією з провідних у творах українських художників-реалістів. Поглянь, як на полотні українця Миколи Івасюка відтворено події 1649 року, коли Богдан Хмельницький після зняття облоги Замостя прибув до Києва. Під церковні передзвони й гарматні постріли з великою шаною та урочистостями гетьмана зустрічали кияни, православне духовенство, зокрема єрусалимський патріарх Паїсій, який був проїздом у місті, та київський митрополит

1 – Сергій Васильківський. Козацький пікет; 2 – Микола Самокиш. Бій Богун з Чернецьким під Монастирищем у 1653 році

Багато українських художників-реалістів захоплювалися героїчним минулим України часів козацтва. У своїх картинах вони відтворювали деталі вбрання, зброї, архітектури та природи, відображали побут і культуру, козацьку звичаї в боротьбі за свободу. Борючись із викривленням історичних фактів, через мистецтво прагнули зберегти історичну пам'ять. Картини Сергія Васильківського відзначаються поєднанням деталей, які відповідали історичним реаліям (одяг, зброя, спосіб життя) із краєвидами України, що підкреслювали красу рідного краю. Микола Самокиш і наш сучасник Андрій Серебряков – майстри батального жанру, їхні роботи вирізняють надзвичайною деталізацією та глибиною змісту.

Як розкрито на полотнах образи козаків? Визнач, яка з композицій динамічна й експресивна. Схарактеризуй зображене докільля. Обґрунтуй свої твердження.

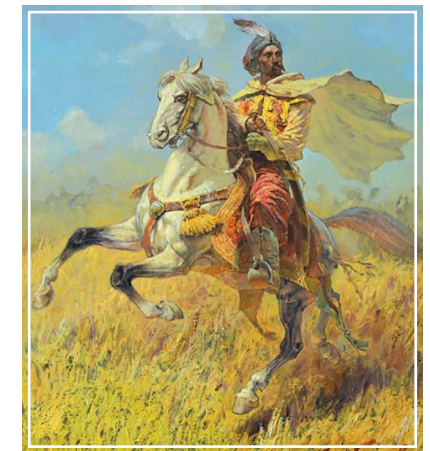
В українській музиці на реалістичні картини народного життя можна натрапити у творах різних жанрів, насамперед музично-театральних. Зображенню історичних подій минулого часів козацтва присвячено оперу Миколи Лисенка «Тарас Бульба» за сюжетом однойменної повісті М. Гоголя. Героїко-патріотична ідея набула глибокого узагальненого втілення в народних характерах. Центральна постать опери – волелюбний богатир-патріот Тарас. Його арію композитор написав на текст пісні кобзаря з поеми Т. Шевченка «Гайдамаки», у якій оспівано козацьку славу.

Микола Лисенко. Опера «Тарас Бульба». Арія «Гей, літа орел».

Які реалістичні риси притаманні музичному портрету Тараса? Який тембр голосу використовує композитор? Чи можна уявити, що арію Тараса співає тенор? Чому?

Андрій Серебряков. Козацький полковник Іван Богун

Богдан Ступка в кіноролі Тараса Бульби

Монумент Незалежності України

Олег Шупляк. На схилялах

Сучасні митці не залишаються осторонь подій, що відбуваються в Україні: проголошення незалежності та всі важливі віхи в історії нашої держави віддзеркалюються в їхніх творах.

Військова агресія проти України – один спільний біль, втім на картинах виглядає по-різному. Одні роботи пронизані теплом і турботою, дарують надію; споглядання інших допомагає відчувати шану до героїв і гордість. Талановиті українські митці не лише фіксують те, що відбувається, а й допомагають осмислити дійсність і пережити незгоди.

Наше Небо (музика й вірші Катерини Комар).

Які почуття викликає монумент Незалежності України та пісня? Поміркуй, про що свідчить образ Тараса Шевченка на картині Олега Шупляка. Знайди аргументи того, що твори Андрія Холоменюка та Оксани Оснач присвячено сучасним подіями в Україні.

Андрій Холоменюк

Оксана Оснач

У 1991 році Іван Марчук з натхненням прийняв звістку про проголошення незалежності його рідної України. На високому емоційному піднесенні він створив картину «Пробудження». Нині ми знаємо, що Україна «пробудилася», вона – держава з великим і незламним народом! Тому пишаємося, що ми – українці!

Іван Марчук. Пробудження

Які думки виникають у тебе під час споглядання картини?

ОБЕРІГ

Музика та вірші Святослава Вакарчука

1. Не бери сумного,
Не бери до голови!
Не зважай, все переживи!
Не кажи нікому, як воно тебе пече!
Журба най в море потече!.. | 2. Не бери чужого,
Не бери до голови!
Не дрімай, зірку уяви!
Не кажи нікому,
Як вона тобі горить!
Мрія най в небо полетить!.. |
|---|--|

Приспів:

І нехай десь там буде дощ,
І нехай десь там впаде сніг,
Але твоя сила жива,
Бо давно в тебе,
Бо давно в тебе є оберіг!

Приспів. (2)

Оберіг! Оберіг! Оберіг!

Поміркуй та обговори з друзями, про який оберіг ідеться в пісні.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Як мистецтво може поєднувати минуле, сучасне та майбутнє?
2. Пригадай, які твори мистецтва різних стилів тобі найбільше сподобалися і запам'яталися. Поясни чому.

ЗМІСТ

<i>Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!</i>	3
---	---

Розділ II. Мистецькі образи Нового часу

Бароко для величі і слави	6
Світ людини бароко	10
Музичне мереживо бароко	14
Перлини українського бароко	18 та 22
Музика українського бароко	26
Секрети галантного стилю	30
Урівноважена гармонія архітектури класицизму	34
Живописні образи класицизму	38
Краса і впорядкованість гармонії співзвуч	42
Романтичні образи в мистецтві	46
Музика романтиків	50
Романтизм в особистостях	54
«Правда життя», або Реалістичний стиль у мистецтві	58
Естетика реалізму: правда в деталях	62
Між минулим і сучасністю	66

Навчальне видання

ГАЙДАМАКА Олена Василівна
ЛЄМЕШЕВА Наталія Андріївна

МИСТЕЦТВО

Навчальний посібник для 8 класу
закладів загальної середньої освіти, які беруть участь в інноваційному
освітньому проєкті всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і
впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної
середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої
освіти» у 2024/2025 навчальному році

Частина 2

Схвалено для використання в освітньому процесі

У навчальному посібнику використано малюнки та фото з відкритих джерел інтернету:
vesteezy.com, depositphotos.com як ілюстрації у виданні навчального характеру відповідно до законодавства України
про авторське право і суміжні права.

Редактор *Алла Кравченко*
Обкладинка, макет, художнє оформлення,
комп'ютерна обробка ілюстрацій *Юлії Куц*
Комп'ютерна верстка *Клари Шалигіної*
Педагогічні малюнки *Наталії Лемешеві*
Коректор *Інна Борік*

Формат 84×108/16. Ум. друк. арк. 8,35. Обл.-вид. арк. 6,61.
Тираж 2005 пр. Вид. №. 0089. Зам. 14078.

ТОВ «Генеза»,
вул. Генерала Алмазова, 18/7 (літ. В), офіс 404 м. Київ, 01133, Україна.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7692 від 24.10. 2022.

Віддруковано на ТОВ «Поліпрінт», вул. Лугова, 1-а, м. Київ, 04073, Україна.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 1250 від 27.02.2003.